

OSMANLI MALİYESİNDE KISIR DÖNGÜ VE 1861 TİCARİ KRİZİ

*Hüseyin AL**

*Şevket Kamil AKAR***

ÖZET

Bu çalışma Osmanlı finans tarihinde 1860-61 döneminde yaşanan Mirés borçlanması sonrası ortaya çıkan ticarî krizi açıklamayı amaçlıyor. Osmanlı hükümetinin bu dış borcu almadaki temel amacı, Galata bankerlerine olan kısa vadeli borçlarını zamanında ödeyebilmektir. Fiyaskoyla birlikte, Osmanlı hükümeti borçlarını ödeyememiş, Galata bankerlerini zincirleme bir şekilde iflâsa sürüklemiştir. Osmanlı Devleti'ni Avrupa finans piyasalarından sağladıkları kısa vadeli kredilerle finanse eden Galata bankerleri, özellikle Rum bankerler, bu piyasalara olan borçlarını ödeyememişlerdir. Kriz Londra ve Marsilya'ya yayılmış, birçok Rum tüccar ödemelerini durdurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa arasındaki ticaret ise durma noktasına gelmiştir. Yaklaşmakta olan ticarî kriz konusunda İstanbul'dan elçilerin erken uyarılarına rağmen Fransa ve İngiltere'nin duruma kayıtsız kalmaları, bunların, özellikle Fransa'nın, ticarî krizin maliyetinden daha çok önemli ekonomik ve politik imtiyazlar sağlamayı arzu ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu kriz aynı zamanda birbirine entegre hâle geldiğinde ekonomilerin nasıl kırıl-ganlaştığını ve krizlerin bulaşıcı etkisini açıklamada güzel bir örnek sunuyor.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı dış borçlanması, 1860 Mirés borçlanması, ticarî kriz, Rum ticaret evlerinin iflâsı, ekonomik entegrasyon, bulaşıcılık.

On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı Devleti'nde yenileşme girişimlerinin yoğunluk kazandığı bir dönemdir. Önceki yıllarda askerî alanda başlayan modernleşme girişimleri Tanzimat ile birlikte devletin idarî ve malî orga-

* Dr., Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu / huseyin.al@gmail.com

** Dr., İ.Ü. İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi / sevketkamilakar@gmail.com

nizasyonunun yeniden yapılandırılmasına doğru genişlemiştir. Ancak ciddî anlamda bir dönüşümün önündeki en önemli engel ise devletin malî anlamda bu reformları finanse edecek güçten giderek uzaklaşmasıdır. Tanzimat reformlarının finansmanı için başvuru olan “kaime”nin emisyonunda devletin uyguladığı yöntemler kamu maliyesinin içinde bulunduğu durumun iyi bir göstergesidir¹. Bu olumsuzluklara ek olarak yüzyılın ortasında girilen Kırım Savaşı (1853–56) Osmanlı malî dengelerinin bir daha düzelmek üzere bozulmasına yol açmıştır. Osmanlı hükümeti, savaşın finansmanı için müttefikleri İngiltere ve Fransa’dan 1854 ve 1855 yıllarında 8 milyon sterlin tutarında yaptığı dış borçlanmaların yanı sıra, içerde Galata bankerlerinden² kullandığı fonlarla ciddî anlamda kısır bir borç döngüsüne düşmüştür.

Osmanlı maliyesindeki bozulma ve sıkıntılar 17. yüzyıla kadar uzanmakla birlikte bu defa içine düşülen durum farklıdır. Bunun en önemli nedeni ise dış borçlanmanın başlamasıdır. Önceki dönemlerde içerideki kaynakları sonuna kadar kullanan² Osmanlı Devleti ilk defa dış borçlanmaya gitmiş daha önce fazla aşına olmadığı bir yabancı alacaklılar kitlesi ile karşı karşıya gelmiştir. Borçlanma konusunda diğer önemli bir nokta ise Osmanlı Devleti tarafından Galata bankerlerinden yapılan doğrudan veya mal alımlarından kaynaklanan borçların, önceki dönemlerden farklı olarak daha fazla oranda dış piyasalara dayanır hâle gelmiş olmasıdır. Galata bankerlerinin Osmanlı hükümetini finanse ederken Londra ve Marsilya (ve kısmen Paris) üzerine çektikleri üç ay vadeli poliçeler yoluyla zikredilen piyasalardan kaynak temin etme yoluna gitmeleri, Osmanlı maliyesinin kaderini bir anlamda dış piyasalara bağlı hâle getirmiştir.

Her iki finansman yönteminin doğurduğu en önemli sonuç Osmanlı maliyesinin Avrupa piyasaları ile entegre hâle gelmesidir. Bu entegrasyon,

¹ Osmanlı Devleti’nde “kaime” konusundaki kapsamlı çalışma için bkz. Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu Osmanlı’da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

² Bu çalışmada “Galata bankerleri” ifadesi borç para verme işlemleri yanında dış ticaret işlemleri ile uğraşan yerli ve yabancı tüccarları kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bu zorunluluk bu tanımlama altında değerlendirilen kişilerin her iki faaliyetle de uğraşmaları ve araştırma dönemi itibarıyla birbirinden ayırt etme güçlüğünden kaynaklanmaktadır.

² Bu konuda bkz. Şevket Pamuk, “The Evolution of Financial Institutions in the Ottoman Empire, 1600–1914”, *Financial History Review*, II, I (2004), s.7–32.

bir taraftan Avrupa piyasalarında yaşanan krizlerin Osmanlı maliyesi için kaynak yaratma ve mevcut borçları yenileri ile döndürme sorunu yaratırken; diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin yaşadığı finansal sorunların da aynı şekilde Avrupa piyasaları üzerinde olumsuz etkide bulunmasına yol açmıştır. 1875 yılında dış borçların ödenmesinin kısmen, ardından tamamen durdurulmasına ilişkin açıklamaların uluslar arası piyasalarda ciddi etkiler yarattığı bilinmektedir. Bu, Osmanlı Devleti'nin uluslar arası piyasalar ile ilk defa ilişkiye geçtiği 1852 yılından başlayarak 1854 ve 1855 Kırım Savaşı kredileri ile hızlanan sürecin bir patlama noktası olarak değerlendirilebilir. Bu tür bir değerlendirme yapılmasının nedeni ise Osmanlı Devleti'nin uluslar arası piyasalarla ilk ilişkiye geçtiği tarihten 1875 yılına kadar sürekli problem yaşamasıdır. Özellikle dış borçların faiz ödeme zamanları Osmanlı maliyesi açısından problemlerin artış yaşandığı başlıca dönemlerdir. Bu dönemlerin her birinde kriz yaşanmamakla birlikte, Osmanlı maliyesinin çok sıkıştığı ve bazen de piyasaların kriz ortamına girdiği görülmektedir.

Bu çalışma, 1875 yılı krizi kadar büyük ölçekli olmasa da Kırım Savaşı ile başlayan süreçte ilk ciddi patlamanın veya krizin yaşandığı 1861 yılında Londra, Marsilya ve İstanbul'da zincirleme bir şekilde birbirini etkileyen ve yaklaşık dokuz ay süren (Ocak-Eylül 1861) ticarî krizi konu almaktadır. Krizin nedenlerinin ortaya konulabilmesi amacıyla öncelikle Kırım Savaşı ile başlayan ve krizin yaşandığı 1861 yılına kadar geçen dönemde Osmanlı maliyesinin içinde bulunduğu durum, takiben Galata bankerleri tarafından Osmanlı Devleti'ni finanse amacıyla kurulan poliçe sistemi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Nihai olarak ise bu sistemin nasıl çökerek uluslar arası bir kriz ve soruna dönüştüğü açıklanmıştır.

1. 1861 Krizi Öncesi Osmanlı Maliyesi

1853 yılında başlayan Kırım Savaşı'ndan 1860 yılında patlak veren Suriye olaylarına kadar geçen süre Osmanlı maliyesindeki sıkıntıların had safhaya ulaştığı bir dönemdir. Bu dönemde sıkıntıyı bir kat daha arttıran unsur, önceki devirlerden farklı olarak Kırım Savaşı nedeniyle 1854 ve 1855 yıllarında dış borç alınmasıdır. Önceleri Galata bankerlerinden alınan kısa vadeli avanslar sürekli olarak yenilenerek döndürülürken, uluslar arası finans piyasalarından alınan borçların ana para ve faiz ödemeleri için aynı imkân bulunmamaktadır.

19. yüzyılda Osmanlı maliyesindeki ciddî ölçekli kırılmanın ilk önemli halkası Kırım Savaşı'dır. 18. yüzyılın son çeyreğinde ilk kez ciddi şekilde tartışmaya açılan hatta Hollanda ile belli bir aşamaya getirilen Avrupa finans piyasalarından dış borç alma projesi uzun süre ertelenmiştir. Dış borç alma konusu 1852 yılında Dersaadet Bankası'nın tasfiyesi nedeniyle tekrar gündeme gelmiş, ancak Sultan Abdülmecid'in kredi sözleşmesini onaylamaması nedeniyle bu borçlanma yarıda kalmıştır³. Ancak Osmanlı maliyesinin içinde bulunduğu durum Kırım Savaşı esnasında dış borç alınmasını zorunlu kılmış, savaş müttefikleri İngiltere ve Fransa'nın 1854 kredisinde açık destekleri, 1855 kredisinde ise faiz ödemelerine birlikte garanti vermeleri üzerine 8 milyon sterlinlik kredi sağlanmıştır. Bu kredilerden Osmanlı hazinesine giren net tutar olan 7.150.095 sterlinin tamamı İngiliz ve Fransız hükümeti tarafından tayin edilen komiserlerin gözetimi altında savaş masraflarına harcanmıştır⁴. Bu kredilerden sağlanan tutarlar Kırım Savaşı masraflarını karşılamadığından Osmanlı hükümeti "ordu kaimesi" basma ve iç borçlanma yoluyla kaynak temin etmiş, savaşın Osmanlı maliyesine yükü 11 milyon sterlini aşmıştır⁵.

³ Hüseyin Al ve Şevket Kamil Akar, "Dersaadet Bankasının Tasfiyesi ve 1852 Borçlanması", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul 2006 (Güz), s. 149-207.

⁴ Şevket Kamil Akar ve Hüseyin Al, *Osmanlı Dış Borçları ve Gözetim Komisyonları 1854-1856*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul, 2003, s. 13-25.

⁵ A du Velay, *Türkiye Mali Tarihi*, (Çev. Maliye Tetkik Kurulu), Maliye Tetkik Kurulu Yayını, Ankara, 1978, s.82; Ali Akyıldız, "Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nı Finansmanı: İç ve Dış Borçlanmalar", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul, 2007, s. 12-18; Tevfik Güran, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, TTK Yayını, Ankara, 1989, s. 36. İlgili yıllar bütçe tahsisatlarına bakıldığında sözkonusu tutarın Osmanlı maliyesi açısından ne kadar yıkıcı olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Osmanlı bütçe rakamlarına göre Kırım Savaşı yılları olan 1270-1272(1854-1857) malî yılı bütçesinde askerî harcamaların rakamsal dağılımı sırasıyla 601.744.175 (1270/1854-5), 750.620.883 (1271/1855-6) ve 683.591.250 (1272/1856-7) kuruştur. Toplam bütçe giderleri içerisindeki yüzdesel payları ise %66,8, %66,9 ve %63,7'dir. Bu dönemde barış zamanlarında yapılan olağan askerî harcamalara savaş nedeniyle olağanüstü ilaveler yapılmıştır. Sözkonusu harcamalar normal bütçe tahsisatları dışında yürütülmüş ve "cihadiye" adıyla yapılan bu harcamaların toplamı 1.380.857.314 kuruşa (1 sterlin=110 kuruş resmi pariteden 12,5 milyon sterlin) ulaşmıştır. Bu rakam Osmanlı hazinesinin savaş öncesi olağan yıllık harcamalarının yaklaşık iki katı olup, aynı zamanda toplam harcamaların üçte ikisini oluşturmaktadır. Bu hesaplamalardan Osmanlı hazinesinin savaş nedeniyle 11-12 milyon sterlin tutarında bir yıllık masraf bütçesinin üzerinde bir maliyet üstlendiği ve Kırım Savaşı'nın hazinenin bir yıllık gelirini fazlasıyla yok ettiği ortaya çıkmaktadır.

Kırım Savaşı'nın Osmanlı maliyesinde yarattığı tahribatın izleri Suriye olaylarına kadar etkisini hissettirmiştir. Savaşın 1856 yılında bitmesine rağmen Osmanlı sınırları içerisindeki hareketliliklerin arkası kesilmemiş, bu ise zaten sıkıntıda olan kamu maliyesinin Galata bankerlerinden sürekli olarak kısa vadeli avanslar kullanarak dalgalı borçların hem tutar olarak yükselmesine hem de faiz yükünün giderek artmasına sebep olmuştur. 1857-58 yıllarında birbirini takip eden Karadağ, Hersek, Girit ve Cidde'de patlak veren küçük veya büyük çaplı olaylar askerî masraflara yol açmıştır. Bunun ötesinde 1859 yılında Avrupa finans piyasalarında ciddi ölçüde panik havasına yol açan Fransa ile Avusturya arasındaki savaş Balkan bölgelerine yayılma tehlikesi içerdiğinden Osmanlı hükümetinin bu bölgelerde askerî tahkimat yapmasını zorunlu kılmış, bu ise askerî masrafları peşinden getirmiştir⁶.

Artan siyasî olayların getirdiği masrafların karşılanması amacıyla Osmanlı hükümeti sıklıkla iç borçlanma araçları çıkararak fon sağlamaya çalışmıştır. Bu tür iç borçlanma araçlarının ihracına daha Kırım Savaşı'nın başlarında İstanbul emtia gümrüğü malı karşılık gösterilerek 3 yıl vadeli senelik faizi %10 olan esham-ı mümtaze ile başlanmıştır. Bu kâğıdın yanı sıra ihraç edilen diğer iç borçlanma senetleri ise esham-ı cedide ve hazine tahvilleridir. Bunlara ek olarak kaynak sağlama amacıyla başvurulmuş diğer bir yöntem ise yeni kaime emisyonlarıdır. Osmanlı bürokratlarının kamu maliyesinin günlük ihtiyaçlarını gidermek için başvurdukları bu tür iç borçlanma kâğıtlarının ihracı iç borçların iyice kabarması sonucunu doğurmuştur⁷.

Âcil ihtiyaçlar karşısında Osmanlı hükümetinin sıklıkla müracaat ettiği önemli yerlerden biri de Galata bankerleridir. Hazinesinin günlük ihtiyaçları için kapısı çalınan Galata bankerleri yüksek faizlerle sözkonusu ihtiyaçları saraya veya kamu kurumlarına açtıkları kısa vadeli avanslarla karşılamaktadır. Galata bankerlerinin kurdukları finansman zinciri kendi itibarlarını kullanarak yurtdışına çektikleri 3 ay vadeli poliçelerle Londra ve Marsilya (kısmen Paris) piyasalarından fon sağlamaya ve bunu Osmanlı

⁶ Christopher Clay, *Gold for the Sultan: Western Bankers and Ottoman Finance, 1856-1881*, I.B.Tauris, New York 2000, s. 48

⁷ İlgili dönemde yapılan iç borçlanma senetleri ihracı ve tutarları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Akyıldız, *a.g.e.*, s. 73-81.

hükümetine satmaya dayanmaktadır. Sürekli vadeleri yenilenen poliçelerle sürdürülen bu saadet zinciri, Osmanlı hükümetinin ödemeleri geciktirmeye başlaması ile krize girmekte, yeterli öz sermayesi bulunmayan bankerler kısa sürede iflâs etmektedir. İlerleyen bölümlerde ayrıntıları ile açıklanacağı üzere, Kırım Savaşı sonrası süreçte hızla artan Galata bankerlerine olan borçlanma Mirés kredisinin başarısızlığı ile tam bir krize dönüşerek itibarlı bankerleri bile iflâsa sürüklemiştir.

Bu dönemde Baltazziler, Zarifi, Pysichari, Kamondo ve Hoca Mak-sud başvuru başlıca bankerler olmuştur. Alınan dış borçların faiz ve anapara ödemelerinin (Mısır vergisinin karşılığı olarak gösterilen kısımlar hariç) vadelerinde ödenebilmesi için banker Zarifi'den sürekli olarak kısa vadeli avanslar alınması yoluna gidilerek, Osmanlı Devleti temerrüde düşmekten kurtulmuştur⁸. Osmanlı hükümetinin günübirlik ihtiyaçlarını karşılamak için Galata bankerlerine sürekli başvurusu ve bunları mümkün olduğu ölçüde yeni aldığı avanslarla kapatmaya çalışması kısır bir borç döngüsünün oluşmasına yol açmış, sözkonusu avansların yüksek faiz içermeleri iç borç yükünün artarak kamu maliyesi üzerinde baskı yapması sonucunu doğurmuştu.

Kurumsal anlamda finans kuruluşlarının yeni yeni faaliyete geçmesi Osmanlı Devleti'nin bu tür finans kuruluşlarından fon sağlama imkânını kısıtlamış, yukarıda da izah edildiği gibi bu tür kurumların bir önceki aşaması olan Galata bankerleri bankaların yerini doldürmüştü. Bir ticarî banka olarak İngiliz sermayesi ile kurulan Osmanlı Bankası'nın 1856 yılında Osmanlı Devleti sınırları içerisinde faaliyete başlaması fon temini açısından Galata bankerlerine bir alternatif oluşturmuştu. 1856 yılı Temmuz ayında görüşmeleri süren dış borcun önünü açmak için Osmanlı Bankası hükümete 20 milyon kuruşluk kredi açılmasını onaylamıştı. Osmanlı Devleti'ne verilen avanslar 1857 yılında 200.000, 1859 yılında ise 430.000 sterline ulaşmıştı. Sözkonusu tarih itibarıyla banka bilânçosunun aktif toplamının %21'ine denk gelen bu tutar, Osmanlı Bankası'nın, kaynaklarını önemli oranda Osmanlı Devleti'ni finanse etmeye ayırdığını

⁸ Murat Hulkiender, *Bir Galata Bankerinin Portresi George Zarifi, 1806–1884*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 2003, s. 23–36.

göstermekteydi⁹. Yine Aristide Baltacı, Abraham Kamondo, George Zarifi, Tubini ve Corpi tarafından kambiyo kurunu sabitlemek ve mağuş sikkeleri piyasadan çekmek amacıyla 1860 yılında kurulan İttihad-ı Malî Şirketi (Şirket-i Maliyye) kaimelerin piyasadan bir an önce çekilebilmesi için aynı yıl Osmanlı hükümetine yıllık %12 faiz ile 100.000 keselik (500.000 Osmanlı Lirası) kredi açmıştı¹⁰.

Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı nedeniyle ciddi miktarda dış borç yükü altına girdiği görülmektedir. Savaşın kamu maliyesi dengelerinde yarattığı hasar, ülke içinde artan siyasî istikrarsızlıkların getirdiği askerî masraflar ve kaimenin piyasadan çekilebilmesi için Osmanlı hükümeti tekrar dış borca (1858 kredisi), Galata bankerlerine, Osmanlı Bankası'na başvurmuş ve değişik iç borçlanma araçları ile kaynak temin etmeye çalışmıştı. Suriye olaylarının patlak verdiği 1860 yılı başlarına gelindiğinde Kırım Savaşı'ndan sonraki süreçte Osmanlı kamu maliyesi dengelerinin iyice bozulduğu, bu bozulmada ise dış borçlar yanında iç piyasadan sağlanan borçların da ciddi bir katkısının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Söz konusu durum aynı yıllarda Osmanlı maliyesinin durumunu araştıran çalışmalardan da açık bir şekilde görülmektedir. Muhtemelen F. De P. Falconnet ve Marquis de Plæuc tarafından yapılmış olduğu anlaşılan 9 Temmuz 1860 tarihli hesaplamalara göre Osmanlı hazinesinin toplam borcu 3.488.660 keseydi (1.744.330.000 kuruş)¹¹. Söz konusu rakam, adı geçen uzmanlar tarafından 1 kese=100 frank esası üzerinden 348.866.000 frank olarak hesaplanmıştı¹².

⁹ André Autheman, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Bankası Bank-ı Osmanî-i Şahane*, (Çev. Ali Berktaş), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 2002, s. 26; Edhem Eldem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, (Çev. Ayşe Berktaş), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 1999, s. 59.

¹⁰ Akyıldız, *a.g.e.*, s. 105; Hulkiender, *a.g.e.*, s. 43-45.

¹¹ Bu tutar 1 sterlin=25 frank paritesi üzerinden 15.394.640 sterlin olarak hesaplanmaktadır.

¹² 9 Temmuz 1860, "Tableau des Dettes présumées du Trésor Ottoman" (Sir Henry Bulwer'den Lord J. Russell'a gönderilen 28 Kasım 1860 tarihli yazının eki), Papers relating Administrative and Financial Reforms in Turkey, 1858-61, *British Parliamentary Papers (BPP)*, 1861, LXVII, Harrison and Sons, London, s. 96.

Osmanlı Devleti'nin Paris'teki malî temsilcisi tarafından yapılan hesaplamalar ise daha yüksek bir iç borç rakamına işaret etmektedir. Hesaplamaların hangi tarih itibarıyla ve kim tarafından hazırlandığına dair bilgi bulunmayan, ancak 1860 Mirés kredisinden sağlanan kısmî tutarın gösterilmesi nedeniyle muhtemelen 1861 yılında hazırlandığı tahmin edilen tabloda iç borçların toplamı 2.289.341.000 kuruş olarak verilmektedir. Sözkonusu tutar 1 sterlin=125 kuruş paritesi esas alınarak 18.312.000 sterlin olarak hesaplanmaktadır. Bu tutara Mirés borçlanması dahil 15.037.220 sterlin tutarındaki dış borçlar eklendiğinde Osmanlı maliyesinin iç ve dış borçlar toplamı yaklaşık 33 milyon sterlin olarak hesaplanmakta, iç ve dış borçlanma faiz ve anapara geri ödemelerinin ise kamu gelirlerinin (tahmini 280–300 milyon frank/11–12 milyon sterlin) %16'sı seviyesine ulaştığına dikkat çekilmektedir¹³. Raporla sözkonusu borç döngüsünün 1856 yılından sonra hızla artmaya başladığı, 1857, 1858, 1859 yıllarının artan bir şekilde 750.000 sterline varan açıklarla kapandığı, sözkonusu borçlar içinde Osmanlı maliyesini en fazla sıkıntıya sokan kısmının ise 634.000.000 kuruşluk (5.072.000 sterlin) Galata bankerlerine olan borçların olduğu zikredilmektedir¹⁴.

Gerek yabancı uzmanlar gerekse Osmanlı Devleti'nin malî temsilcisi tarafından birbirine yakın tarihler itibarıyla yapılan hesaplamalarda iç borç rakamı üzerinde tam bir mutabakat yoktur. Kaimenin piyasadan çekilmesi sırasında tedavüldeki kaime tutarının tespitinde olduğu gibi iç borç rakamının tam tutarının hesaplanmasında da aynı güçlükler yaşanmaktadır. Örneğin İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi Sir Henry Bulwer tarafından İngiliz Dışişleri Bakanı Lord John Russell'a hitaben yazılan 4 Temmuz 1860 tarihli yazıda¹⁵ 11.800.000 sterlin olarak zikredilen iç borç rakamı, Lord Hobart ve Foster tarafından hazırlanan raporda 22 milyon sterlin olarak görünmektedir¹⁶.

¹³ Benzer bir hesaplama Lord Hobart ve Foster tarafından Osmanlı maliyesi üzerine hazırlanan raporda 1859–60 (1275) malî yılına ilişkin harcama kalemleri üzerinden yapıldığında da aynı sonucu vermektedir (Nezih Varcan (Ed.), *Osmanlı Maliyesi Hakkında İngiliz Raporları (1861–1892)*, Maliye Bakanlığı APK Yayını, Ankara 2000, s. 16, 38).

¹⁴ "Statement of the Financial Agent of the Porte at Paris", *BPP, a.g.s.*, s. 101

¹⁵ 4 Temmuz 1860, Sir H. Bulwer'den Lord John Russell'a, *BPP, a.g.s.*, s. 39.

¹⁶ Varcan, *a.g.e.*, s. 66.

İç borç rakamındaki bu farklılıklar ve tutarındaki artışlar, bir ölçüde yabancı uzmanların Osmanlı kamu maliyesi sistemini yavaş yavaş kavramalarından kaynaklanmaktadır. Bu faktöre ek olarak, değişik iç borçlanma araçları ve borçların alındıkları yerlerin merkezî olarak kaydının tutulmadığı göz önüne alındığında hesaplamalarda farklılıkların ortaya çıkması doğaldır.

Tanzimat dönemi bütçeler ve hazine hesapları üzerine çalışan Güran'ın hesaplamaları da Kırım Savaşı'ndan sonra başlayan dönemde borçlanma tutarlarının hızlı bir şekilde arttığını ortaya koymaktadır. Yapılan hesaplamalara göre 1257 (1841) malî yılında toplam devlet gelirlerinin 2/5'i nispetinde olan borç yükü 1278 (1861) yılı başına gelindiğinde toplam bütçe gelirlerinin 5 katına ulaşmıştı. 1278 malî yılı başında büyük bölümünü Kırım Savaşı sonrasında başvuru ve hazinenin düzenli borçlarını oluşturan iç ve dış borçların toplamı 4,5 milyar kuruş, piyasadaki kâğıt paralar ve geçmiş yıl bütçe açıkları dahil olmak üzere yaklaşık 2 milyar kuruş düzensiz borçlar olmak üzere toplam borç miktarı 6,5 milyar kuruşa yükselmektedir¹⁷.

Yukarıda yapılan açıklamaların ortaya koyduğu gerçek, Kırım Savaşı ile birlikte ortaya çıkan ciddî bir iç ve dış borçlanma sürecinin ortaya çıkarak kamu maliyesindeki dengeleri onarılamaz şekilde bozmuş olmasıdır. Galata bankerlerinden alınan kısa vadeli avanslar ile kaime, esham-ı mümtaze, esham-ı cedid, hazine tahvilatı vb. iç borçlanma araçları yoluyla sağlanan kısa vadeli fonların alınacak dış borç ile kapatılması ve bunlar üzerinde bir kontrolün sağlanması bu dönemde hükümetin gündemine girmiş bulunmaktadır. Bozuk bir malî tablo ile 1860 yılına giren Osmanlı hükümeti sözkonusu projenin gerçekleştirilmesi amacıyla dış borç arayışlarına girmiş, ancak Mayıs ayında patlak veren Suriye olayları ve akabinde beklenen dış borçlanmanın sağlanamaması sonucunda¹⁸ 1860-61 yılları Osmanlı hükümeti için tam bir kâbusa dönüşmüştü.

¹⁷ Güran, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁸ Hüseyin Al ve Şevket Kamil Akar, "Uluslar arası Finans Politik Açısından 1860-61 Suriye Bunalımı ve Mirés Borçlanması", *Yayınlanmamış Çalışma*, 2007.

2. Mirés Borçlanması ve Sonuçları

Osmanlı hükümetinin yeni dış borç girişimlerinde bulunmasının altında yatan en büyük faktör, yukarıda da açıklandığı gibi, Kırım Savaşı ile başlayan süreçte gerek Galata bankerlerinden gerekse çıkarılan değişik borçlanma araçları yoluyla temin edilen kısa vadeli borçların kartopu gibi artış göstermesi ve yaklaşan ödeme döneminin dışarıdan sağlanacak borç ile sorunsuz atlatılmaya çalışılmasıdır. Uluslar arası finans piyasalarının mevcut durumu ile Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu uluslar arası politik konjonktür ise dış borçlanmanın başarılı bir şekilde tamamlanmasının önündeki en büyük engeldi. 1859 yılında Fransa'nın Avusturya ile yaşadığı gerginlikler Avrupa piyasalarında kötümser havanın oluşmasına neden olmuştu. Öyle ki 1858 borçlanma tahvillerinin opsiyonlu kısmı 62 ½ gibi oldukça düşük bir fiyatla ihraç edilebilmişti¹⁹. Avrupa'da başgösteren bu kriz ortamı ticaretini büyük ölçüde Avrupa ile gerçekleştiren Birleşik Devletler'e de yansımış, bu ülke ile ticaret yapan Alman, Avusturyalı ve İtalyan şirketlerinin iflâslarına yol açmıştı²⁰.

Mirés kredisinin başarısızlığa uğramasının en önemli sonucu ise benzer bir iflâs dalgasının, başta İstanbul ile ticaret yürüten şirketler olmak üzere, Levant ticaretinde yaşanmasıdır. Kredinin başarısızlığa uğraması ile yaşanan iflâslar arasındaki nedensel bağlantı büyük oranda Osmanlı kamu maliyesinin kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılama şeklinden kaynaklanmaktaydı. Görünüşte iç borç olarak görünen kısa vadeli avanslar, gerçekte bankerlerin Avrupa piyasaları ile iş yaparken kullandıkları poliçe sistemi sayesinde bir nevi yabancı finansmana dönüşmekteydi.

¹⁹ "The Turkish Debt in June 1878", *British Documents on Foreign Affairs : Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print*, (Gen. Eds. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt), Part 1, Series B (The Near and Middle East, 1856-1914, Ed. David Gillard), Volume 7 (The Ottoman Empire: Finance and Trade, 1860-1879), University Publications of America 1984, s. 135.

²⁰ William Walker Swanson, "The Crisis of 1860 and the First Issue of Clearing-House Certificates: I", *The Journal of Political Economy*, XVI/2 (February 1908), s. 75.

* Levant sözlük anlamı olarak Doğu Akdeniz havzası için kullanılan genel bir adlandırma olup büyük oranda Osmanlı Devleti ile yapılan ticareti kapsadığı için çalışmada bu genel kullanım benimsenmiştir.

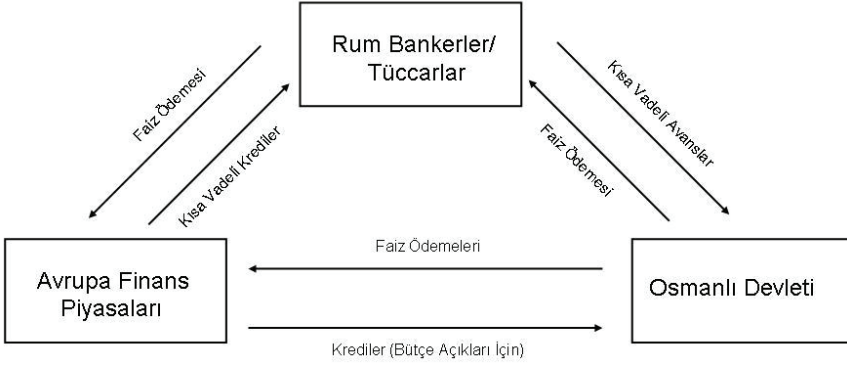
Tanzimat sonrası dönemde artan uluslar arası ticaret hacmiyle birlikte Avrupa, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde oluşturdukları ticaret ağları yoluyla uzmanlaşan Rumlar, Osmanlı hükümetine kısa vadeli finansman sağlayan en önemli grup olmuştur²¹. Osmanlı hükümetine doğrudan borç sağlayacak kadar büyük özkaynağa sahip olmayan Rum bankerler, gerek Marsilya gerekse Londra’da bulunan müesseseleri aracılığıyla fon yaratmaktaydı. Kullandıkları finansal yöntem ise şu şekilde yürümekteydi: Rum bankerler, Londra veya Marsilya’da bulunan bankerlerden üç ay vade ile %3-5 faiz oranıyla sağladıkları fonları İstanbul’da %11-18 faiz oranı ile Osmanlı hazinesine kısa vadeli avans olarak plase etmekte, bunun karşılığında Osmanlı hükümeti tarafından güvence olarak kendilerine aynı vadeye sahip hazine bonusu, havale veya sergi verilmekteydi²². Kurulan bu sistem ödeme yapılmaksızın devam etmekte; ancak yüklenen faizler ile giderek büyümekteydi. Bankerler bunun da ötesinde Osmanlı hükümeti tarafından kendilerine sunulan teminat vasıflı iç borçlanma kâğıtlarını Avrupa finans piyasalarına güvence olarak sunarak yeni krediler almaktaydı. Osmanlı hükümeti tarafından verilen teminatlar bazı durumlarda vadesine kadar tutulurken bazı durumlarda ciro edilerek Paris/Marsilya ve Londra’daki finansal kuruluşlara kırdırılmaktaydı. Portföylerine Osmanlı iç borçlanma kâğıtlarını alan bu kurumlar kâğıtların vadesi geldiğinde Osmanlı hükümeti ile temasa geçmekteydi. (Şekil 1)²³.

²¹ S.D. Chapman, “The International Houses: The Continental Contribution to British Commerce, 1800-1860”, *Journal of European Economic History*, 1977, I, 38-40; Stanley D. Chapman, *The Rise of Merchant Banking*, George Allen&Unwin, London 1984, s. 127-129; Haris Exertzoglou, *Greek Banking in Constantinople, 1850-1881*, Unpublished Ph.D. Thesis, King’s College, London University 1986, s. 82,93.

²² Exertzoglou, *a.g.t.*, s. 133; Eldem, *a.g.e.*, s. 72; Ioanna Pepelasis Minoglou, “Ethnic Minority Groups in International Banking: Greek Diaspora Bankers of Constantinople and Ottoman State Finance, c.1840-1881”, *Financial History Review* (2002), IX, 136.

²³ Minoglou, *a.g.m.*, s. 136.

Şekil 1 : Kısa Vadeli Finansman Sistemi

Kaynak: Haris Exertzoglou, *a.g.t.*, s. 141a.

Osmanlı Devleti'ne verdikleri kısa vadeli avansları büyük oranda Avrupa finans piyasalarından sağladıkları genelde üç ay vadeli poliçelerle finanse eden bu gruplar, giderek dış finansmana bağımlı hâle gelen Osmanlı kamu maliyesinin istikrarsızlıklarından daha fazla etkilenmeye başlamışlardı. Sürekli vadeleri yenilenen poliçelerle sürdürülen finansman sisteminin devamı borçların sürekli döndürülmesi gibi bir zorunluluğu ortaya çıkardığından siyasî ve ekonomik istikrarsızlıkların belirmesi ile birlikte kesintiye uğramıştı. Kamu maliyesinde yapılacak reformlarla sağlam bir malî yapıya kavuşması beklenen Osmanlı Devleti içeride ve dışarıda sürekli olarak yaşadığı siyasî istikrarsızlıklar nedeniyle bunu gerçekleştirememişti. Savaş, isyan ve ayaklanmalar kamu maliyesindeki istikrarı bozarak iç ve dış borçların artmasına yol açmış, iflâs tehlikesi ile karşı karşıya kalan Osmanlı maliyesinin kaderi borçlanmanın sürdürülebilirliğine bağlı hâle gelmişti.

Mirés borçlanmasında yaşanan başarısızlık kamu maliyesindeki kısa vadeli finansman sistemindeki saadet zincirini kopararak sistemi krize sokmuştu. Buhran, İstanbul ile sınırlı kalmayarak yukarıda anlatılan finansman sistemi sonucu Avrupa finans piyasaları ile oluşan entegrasyon nedeniyle Londra ve Marsilya'da bulunan ticarethanelere de sirayet etmişti. Osmanlı Devleti'ne kredi açılması konusunda yardımlarını esirge-

yen İngiliz ve Fransız hükümetleri krizin kapılarına dayanması üzerine sorunun çözümü için İstanbul'a heyetler göndermek zorunda kalmışlardı.

Osmanlı kamu maliyesinin içinde bulunduğu durumu ve kısa vadeli finansman yapısını bilen İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi kredi açılması için büyük gayret sarfetmiş, Osmanlı hükümetinin borçlarını döndürmemesi hâlinde krizin kendi ülkelerinde bulunan işletmeleri etkileyeceğini fark ederek kredi görüşmeleri devam ederken hükümetini uyarmıştı. Büyükelçi Bulwer, Dışişleri Bakanı Lord Russell'a gönderdiği 4 Temmuz 1860 tarihli iki ayrı yazısında kredi açılmasının öneminden bahsettikten sonra Londra üzerine çekilen poliçeler nedeniyle İstanbul'un yanında Londra için de büyük sıkıntılar yaşanabileceğini ve İngiliz sermayesinin zarara uğrayabileceğini açık bir dille vurguladı²⁴. Bulwer uyarılarına takip eden yazılarında da devam etti²⁵. Krediyile ilgili olumlu bir gelişme olmaması üzerine 15 Ekim 1860 tarihinde gönderdiği mektubunda kredi alınmaması durumunda iflâsın kaçınılmaz olacağını, bu durumda piyasadaki poliçeler nedeniyle İngiliz ticarethaneler üzerine 4-5 milyon sterlin tutarında kayıplar oluşacağına dair duyumlar aldığını belirtti²⁶. İngiltere'nin Paris büyükelçisi Lord Cowley da 17 Temmuz 1860 tarihli mektubunda Bulwer'le benzer endişeleri dile getirdi²⁷.

İç borç ödemeleri konusunda sıkışan Osmanlı hükümetinin alınacak dış kredi ile vadesi gelen iç borçlanma kâğıtlarının ödeneceğini açıklaması bu tür kâğıtları ellerinde bulunduranlar arasında olumlu bir havanın esmesine yol açtı. Osmanlı hükümetinin Crédit Mobilier veya Mirés aracılığıyla kredi sağlayacağına dair haberlerin İstanbul'a ulaşması Aralık ayında vadesi dolan iç borçlanma kâğıtlarının fiyatlarının artış göstermesine neden olmuş; 52 seviyesinde dolaşan fiyatlar 70, hatta 82 seviyesine yükselmişti. Ayrıca döviz kurlarında da %2 iyileşme görülmüş; parite 1 ster-

²⁴ 4 Temmuz 1860, Sir H. Bulwer'den Lord J. Russell'a, "Papers relating...", *BPP*, a.g.s., s. 38, 41.

²⁵ 18 Temmuz 1860, Sir H. Bulwer'den Lord J. Russell'a, "Papers relating...", *BPP*, a.g.s., s. 42.

²⁶ 15 Ekim 1860, Sir H. Bulwer'den Lord J. Russell'a, "Papers relating...", *BPP*, a.g.s., s. 55.

²⁷ Arthur Walmisley, "Memorandum on the subject of the Turkish Loans, and the amount of Support granted by Her Majesty's Government to the Bondholders, from 1854 to 1873", *British Documents on Foreign Affairs*, s. 57 (Bundan sonra kısaca "Memorandum").

lin=132 kuruş seviyesine inmişti²⁸. Mirés ile kredi anlaşmasının yapıldığına dair haberlerin alınması ile birlikte spekülâtorlerin harekete geçerek İstanbul'dan Avrupa üzerine yüklü miktarda poliçe keşide ettiği, bunların önemli bir kısmının uydurma isimlerle Londra'daki güvenilir bir şirket üzerine çekildiği ve Avrupa'nın değişik yerlerinde piyasaya sürüldüğüne dair dedikodular dolaşmaya başlamıştı²⁹.

Ancak krediye ilişkin tahvillerin halka arzı daha tamamlanmadan Levant ile ticaret yapan şirketlerden pek de iyi olmayan haberler gelmeye başlamıştı. Aralık ayı başlarında bu bölge ile ticaret yapan ve merkezi Manchester şehrinde bulunan Blagomenos and Co. adlı şirket faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmış; ismi açıklanmayan diğer bir şirketin de güçlük içinde bulunduğu bildirilmişti. *The Times* gazetesinin haberinde, bu şirketin piyasaya 50.000 sterlin borcu bulunduğu ancak zaman tanınması durumunda sahip olduğu varlıklar ile taahhütlerini rahatlıkla yerine getirebileceği; 15.000 sterlin tutarında taahhüdü bulunan diğer şirketin ise fazla sorun yaratmayacağı ifade edilmekteydi³⁰.

Osmanlı hükümeti dış borçlanma için Avrupa finans piyasalarına başvururken Aralık ayında vadesi gelen hazine tahvillerini zamanında ödeyebilmeyi hedefliyordu. Ancak İngiliz ve Fransız hükümetleri işi tam anlamıyla yokuşa sürmüş ve Osmanlı maliyesi üzerinde finansal kontrole yönelik taleplerde bulunmuşlardı. İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi Sir Henry Bulwer Âli Paşa'ya hitaben bir yazı kaleme alarak ileri sürülen şartların kabulü hâlinde kredi sağlanması konusunda Avrupa ülkelerinin girişimde bulunabileceğini belirtmişti. Söz konusu yazıda Bulwer Osmanlı hükümetinden istenen hususları şu şekilde özetlemişti³¹:

²⁸ *The Times*, 1 Kasım 1860; 25 Kasım 1860.

²⁹ *a.g.g.*, 29 Kasım 1860.

³⁰ *a.g.g.*, 11 Aralık 1860. Aynı gazetenin 21 Aralık 1860 tarihli nüshasında ise Doğu Akdeniz Bölgesi ile ticaret yapan ve iflâs eden Sofiano, Brothers and Co.'nun alacaklılarının yaptığı toplantıdan bahsedilmektedir. Bu bilgiden hareketle ismi açıklanmayan küçük şirketin bu şirket olduğu düşünülebilir.

³¹ BOA, İrade, Meclis-i Mahsus (İ.MM.), nr. 855; Hariciye, Tercüme Odası (HR.TO), 54/11; 6 Ağustos 1860, Sir H. Bulwer'den Âli Paşa'ya, "Papers relating Administrative and Financial Reforms in Turkey, 1858-61", *British Parliamentary Papers (BPP)*, 1861, LXVII, Harrison and Sons, London, s. 44-48; Ziya Karamursal, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, TTK Yayını, Ankara 1989, s. 93-94; Vahdettin Engin, "132 Yıllık Bir Malî İstikrar Programı ve IMF", *Yeni Toplum*, Sayı 1 (Mayıs-Haziran 1992), s. 124.

- İstikraz hâsılatının harcanacağı ve kullanılacağı yerler mükemmel bir şekilde belirlenmeli ve kısa vadeli borç alımından tamamen vaz-geçilmelidir.
- Konsolide edilmesi düşünülen bütün diğer borçların (düyun-u müte-ferrika) faizlerine karşılık özel teminat gösterilmelidir.
- Bu suretle bütçede ilave olunacak faizlere karşılık olmak üzere yeni kaynaklar bulunmalıdır.
- Mirî orman, maden, arazi ve emlâkin idaresi Maliye Komisyonu tarafından tayin olunmuş özel bir komisyona devredilmelidir. Bu komisyon aracılığıyla çıkarılacak nizamnameye göre belirtilen or- man, maden, arazi ve emlâkin imkânları ölçüsünde işletip temettülendirilmesi, yabancılara mülk satın alma, kiralama ve iş- letme hakkı tanınması ve yabancılardan, Osmanlı tebaasının sahip ol- duğu haklara tâbi olması sağlanmalıdır. Vakıf arazileri hakkında ya- pılacak düzenlemeler yeni oluşturulacak gelir alanları içine dahil edilmelidir.
- Maliyenin tamamını gözetecek ve kontrol edecek ve iki devletin birer büyük memur bulunduracağı karma bir komisyon teşkil edilmelidir.
- Maliye nezaretinde Fransa, İngiltere, Almanya veya her nerden olursa olsun yetenekli yabancı memurlar getirilerek istihdam olun- malıdır.

Osmanlı hükümeti bu taleplere kısmen olumlu yaklaşmasına rağmen³² finans piyasalarının içinde bulunduğu olumsuz konjonktür ne- deniyle kredi görüşmeleri uzamıştı. İngiliz hükümetinin yardım konusun- daki olumsuz tavrı ve krediyi tamamen kendi imkânları ile temin etmesi gerektiğine yönelik cevabı³³ nedeniyle arayışlarını Paris'te sürdüren Os- manlı hükümeti ise burada Fransız hükümetinin aynı döneme denk gelen Suriye olayları nedeniyle bazı tavizler koparma isteği ile karşılaşmıştı. Fransız hükümetinin etkisi ile piyasanın itibarlı bankerleri Osmanlı hü- kümetinin kredi talebine daha başlangıçta olumsuz yaklaşmışlardı. Brük- sel orijinli Bischoffsheim ve Paris'teki Goldschmidth adlı finansal kuru- luşların birlikte 10 milyon sterlin tutarında bir krediye sıcak bakmalarına karşın Fransız hükümetinin yaklaşık dört ay süren oyalaması nedeniyle

³² BOA, İMM., nr. 855; Ali Paşa'dan Sir H. Bulwer'e , "Papers relating....", *BPP.*, a.g.s., s. 50-52.

³³ Harold Temperley, "British Policy towards Parliamentary Rule and Constitutio- nalism in Turkey (1830-1914)", *Cambridge Historical Journal*, IV/2 (1933), s. 164,

bu kredi gerçekleşmemiştir³⁴. Bunun üzerine o sıralarda yıldızı parlayan ancak daha spekülâtif karakterli bir banker olan Julius Mirés Osmanlı hükümetine oldukça ağır şartlarla kredi vermeye sıcak bakmış; çaresizlik içinde bulunan Osmanlı hükümeti ise bir an önce finansman sağlayabilmek için bu bankerle anlaşmak zorunda kalmış; yapılan görüşmeler sonucunda 30 Ekim 1860 tarihinde Mirés ile sözleşme imzalanmıştı³⁵. Kredinin temininde yaşanan gecikme ise Aralık ayı içinde yapılması gereken ödemelerin yapılamaması sonucunu doğurmuş; Osmanlı hükümeti üç yıl önce ihraç ederken vadesinde madeni para ile ödeyeceğini belirttiği hazine tahvillerini vadesinde ödeyemeyeceğini açıklamak zorunda kalmıştı. İstanbul piyasasında soğuk düş etkisi yaratan bu açıklama yaklaşık 3.000.000 sterlin tutarındaki hazine tahviline sahip olanlar için oldukça kötü bir haber olmuştu. Kredinin alınacağına dair haberler nedeniyle son iki ay içerisinde büyük spekülasyonlara konu olan hazine tahvillerinin fiyatlarında %60'a varan artışlar (50 den 82'ye) görülmüştü. Açıklama sonrası hazine tahvillerinin fiyatlarında büyük düşüşler yaşanmıştı³⁶. İşin kritik noktası ise sözkonusu hazine tahvillerinin büyük bölümünün Avrupa ile iş yapan bankerlerin elinde olmasıydı. Osmanlı hükümetinin ödemeyi vaktinde yapamaması önceki kısımlarda açıklanan finansman yöntemi nedeniyle zincirleme iflâsların yaşanmasına neden olmuş, Avrupa'ya yapacakları ödemeleri Osmanlı hükümetinden gelecek tutarlara bağlayan bankerler temerrüde düşmüş ve krizin etkisi Marsilya ve Londra'ya ulaşmıştı. Mirés'den gelecek tutarlar üzerine Osmanlı hükümetine tanınan yetki çerçevesinde İstanbul'dan poliçelerin çekilmesi³⁷, hatta

³⁴ BOA, İrade, Hariciye (İ.H.R.), 178/9794; 10 Temmuz 1860, Bischoffsheim ve Goldschmidh'ten Ahmet Vefik'e; 10 Temmuz 1860, 12 Temmuz 1860(2 adet) ve 14 Temmuz 1860 tarihli yazılar; 14 Temmuz 1860, Ahmet Vefik'ten Bischoffsheim ve Goldschmidh'e; 16 Temmuz 1860, Bischoffsheim ve Goldschmidh'ten Ahmet Vefik'e, 21 Temmuz 1860 tarihli yazı, 23 Temmuz 1860, Bischoffsheim ve Goldschmidh'ten Ahmet Vefik'e; 7 Ağustos 1860, Bischoffsheim ve Goldschmidh'ten Ahmet Vefik'e BOA, Hariciye, Sefaret Evrakları, Paris Sefareti, (HR.SFR.4), 44/12; "Memorandum", *a.g.e.*, s. 56.

³⁵ BOA, İ.H.R., 179/9921; 332/21396; HR.SFR.(4), 40/71; BOA, *Name-i Hümayun Def.* (N.H.), 12/2, s. 215; "Memorandum..", *a.g.e.*, s. 59; *The Times*, 13 Aralık 1860; "The New Turkish Loan", *Banker's Magazine (London)*, Ocak 1861, s. 24-25.

³⁶ *a.g.g.*, 25 Aralık 1860.

³⁷ *a.g.g.*, 12 Aralık 1860; 27 Aralık 1860.

bu onların Londra'ya havalesi kredinin akıbetinin terse dönmesi ve Mirés'in tutuklanması³⁸ krizin ayak seslerini yavaş yavaş hissettirmeye başlamış³⁹, ardından Levant ile ticaret yapan büyük şirketlerin iflâsları birbirini izlemişti (Ek 1).

3. Londra'da ve Marsilya'da Kriz ve Zincirleme İflâslar

1861 yılı Ocak ayı ortalarına doğru tekrar hazine tahvillerinin ödenebileceğine dair haberler dolaşmaya başladı. *The Times* gazetesinin haberine göre tahvillerin bir kısmının Mart ayında ödenmesi; kalanının ise vadesinin uzatılması planlanmaktaydı. Haberin devamında vade uzatımında tahvil sahiplerinin rızasının alınması ve tatminkâr şartların sunulması hâlinde krizin sona erebileceği, ancak bu konuda ayrıntılı bilginin bulunmadığı belirtilmekteydi⁴⁰. Piyasayı rahatlatacak bu haberler Levant ticaretinin güvenilir ve en eski şirketlerinden Francis Ede, Son, and Co.'nun faaliyetlerinin durdurulduğuna ilişkin haberlerle kesildi. Adı geçen şirketin taahhütlerinin 250.000–400.000 sterlin arasında değiştiği tahmin edilmekteydi. Şirketin faaliyetini durdurmasının temel sebebi, yüksek oranlı iskontolarla Osmanlı hükümetine verilen avanslar ile bu avansların teminatını oluşturan gümrük gelirlerinin yavaşlaması gösterilmekteydi⁴¹. Geçici olduğu ümit edilen bu faaliyet durdurma, şirketin tasfiyeye gitmesi ve taahhütlerinin 1.000.000 sterline ulaşabileceğine dair haberlerle yerini karamsarlığa bırakmıştı⁴². Tasfiye çalışmaları netleştikçe şirketi iflâsa götüren temel faktör olarak İstanbul'da bulunan acentelerinin 101.000 sterlin tutarındaki alacaklarını zamanında tahsil edememeleri gösterilmekteydi⁴³.

Osmanlı hükümetinden umudu kesen bankerler ellerindeki varlıkları nakite dönüştürerek Avrupa'ya göndermeye başlamışlardı. İstanbul'dan

³⁸ "Arrest of a Millionaire", *Harper's Weekly*, 16 Mart 1861; "The Failure of Mirés", *Harper's Weekly*, 23 Mart 1861; "How Mirés Was Arrested", *Harper's Weekly*, 30 Mart 1861; "Adventures of Mirés", *Banker's Magazine (New York)*, Kasım 1861, s. 338-347.

³⁹ "The Levant and Greek Trade", *Bankers' Magazine (London)*, Mart 1861, s. 205.

⁴⁰ *The Times*, 12 Ocak 1861.

⁴¹ a.g.g., 21 Ocak 1861.

⁴² a.g.g., 23 Ocak 1861.

⁴³ a.g.g., 26 Ocak 1861.

alınan haberlerde Ocak ayının ilk haftasında 160.000 sterlin tutarındaki altının deniz yoluyla Marsilya'ya gönderildiği, bu altının bir kısmının Londra'ya aktarılacağı bildirilmekteydi. Gazete haberlerinden ayın sonuna doğru sözkonusu altınların Paris'e ulaştığı, bir kısmının ise Londra'ya gönderildiği anlaşılmaktadır⁴⁴.

Francis Ede, Son, and Co.'nun faaliyetlerini durdurmasının ardından bu kez yine bölge ile yapılan ticarete önemli bir şirket olan Leone Rodoconachi and Co. faaliyetlerini tatil etti. Ancak Londra, Liverpool, Marsilya, İstanbul, İskenderiye ve Kahire'de faaliyette bulunan adı geçen şirketin toplam yükümlülüklerinin 101.746 sterlin, buna karşın varlıklarının 133.320 sterlin olduğu; dolayısıyla alacaklılar için fazla bir sıkıntı yaşanmayacağı belirtilmekteydi⁴⁵. İflas dalgası Yunanistan ile ticaret yapan şirketleri de etkileyerek iflâsa sürükledi. Leone Rodoconachi and Co.'nun arkasından Londra'da bulunan D. Navone, P.C. Salvago and Co., S.P. Zizinia ile Manchester'da mukim D.E. Rodocanachi şirketlerinin faaliyet durdurduklarına dair haberler duyuldu. Şirketlerin birbirleri ile olan ilişkileri zincirleme olarak faaliyet durdurmaya yol açarken yorumlar, sermaye yetersizliği veya dikkatsizce yapılan ticaretten daha çok iflâsların, Osmanlı Devleti'nin finansman sisteminin kaotik yapısından kaynaklandığı noktasında birleşmekteydi⁴⁶.

Francis Ede, Son, and Co. ile Leone Rodoconachi and Co. adlı şirketlerin faaliyetlerini durdurduklarına dair haberler İstanbul ve İzmir piyasasında büyük bir paniğe yol açtı. *The Times* gazetesinin İstanbul muhabiri, 30 Ocak 1861 tarihli yazısında ilk şirketin faaliyet durdurma haberinin yaklaşık 10 gün önce duyulduğunu ve bu haberin İstanbul ile İzmir'de büyük panik yarattığını; ardından Leone Rodoconachi'nin haberinin geldiğini ve Galata piyasasında şiddetli sarsıntı doğurduğunu bildirmektedir. Muhabir, haberinde Francis Ede, Son, and Co.'nun İstanbul'daki taahhütlerinin 350.000 sterlin, İzmir'de ise 130.000 sterline kadar varabileceğini ifade etmekteydi. Bu şirketlerin faaliyet durdurma haberlerinin ardından İstanbul'da bulunan T.N. Black and Co., J. Rodoconachi, Psichari and Calvocoressi, Charles Ede and Co., Chaviara and Shaw, D.

⁴⁴ a.g.g., 8 Ocak 1861; 23 Ocak 1861.

⁴⁵ a.g.g., 25 Ocak 1861.

⁴⁶ a.g.g., 28 Ocak 1861.

Mangachi ve P. Ananian şirketleri de ödemelerini durdurdu. Bu şirketlerden T.N. Black and Co., Francis Ede, Son, and Co.'nun bu bölgedeki ana ortağı olup piyasanın en eski ve güvenilir şirketi idi. Ana ortağının faaliyetlerini durdurmasından etkilenen adı geçen şirket ayrıca önceki yıl Bursa öşrünü satın almış ve yüksek kârlarla piyasada tekrar satmıştı. Bu şekilde sağlanan paralarla hükümete peşin ödemeler yaptı. Adı geçen şirket krizin başgöstermesi ile birlikte elindeki teminatlara dayanarak Osmanlı hükümetine 6.000.000 frank ödeme yapılması konusunda teklifte bulunmuş, ancak bu teklifi kabul edilmemişti. Piyasaya borcu 300.000 sterlin olan şirket, normal koşullarda sahip olduğu varlıklarla taahhütlerini karşılayabilecek durumdaydı. Fakat kriz ortamında gerekli tutarları tedarik edememesi nedeniyle faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştı. Buna karşılık poliçeleri büyük oranda Francis Ede, Son, and Co. üzerine çekilmiş bulunan İzmirli tüccarlar henüz malları sevk etmediklerinden dolayı daha rahat bir konumda bulunmaktaydı. Her yıl düzenli olarak yapılan yeni yıl eğlenceleri bu kötü haberler üzerine iptal edilmişti. Gazete haberlerinde, tüccarların kendi itibarlarını korumak için ellerindeki tüm nakitleri Fransa'ya ve İngiltere'ye yolladıkları, bu çerçevede Şubat başında 2.000.000 frankın Fransa'ya gönderildiği, Union Financière'in piyasadan çektiği beşlik ve altılıkların dahi Banque de France'a gerçek (içerdiği gümüş) değerlerine yakın tutarlardan depo edildiği zikredilen diğer hususlardı⁴⁷.

Osmanlı mallarını hem ihraç eden hem de Avrupa mallarının ithalatını sağlayan şirketlerin zincirleme bir şekilde başlayan iflâsları Osmanlı hükümetini harekete geçirdi. Özellikle en büyük şirket konumundaki Francis Ede, Son, and Co.'nun kurtarılması için İstanbul'da birtakım görüşmeler yapılmaya başlanması, bu şirket üzerine çekilen poliçelerin karşılanacağına dair olumlu havanın esmesine yol açtı. 1861 yılı Şubat ayı başında ise Osmanlı hükümetinin, bu şirketin poliçelerinin karşılanabilmesi için 200.000 sterlin tutarında bir fon tahsis ettiğine dair bir haber çıktı⁴⁸.

Şubat ayında zincirleme iflâsların devam ettiği görülüyor. *The Times* gazetesinde yayınlanan haberlere göre yaşanan bu olayların etkisiyle

⁴⁷ a.g.g., 9 Şubat 1861; 22 Şubat 1861.

⁴⁸ a.g.g., 25 Ocak 1861; 2 Şubat 1861; 5 Şubat 1861.

Paris'te mukim Gomidos, Panos, and Co. ile Viyana'da mukim Levant ticaretiyle uğraşan Marco Adutt şirketi faaliyetlerini durdurmuştu⁴⁹. Benzer şekilde büyük Rum şirketlerinin batışıyla birlikte, 1842 yılından bu yana Manchester'da faaliyette bulunan Scarlato M. Mavrogordato and Co., F. Whittall and Co., Lutrari and Co., Armstrong, Pelton and Co. adlı şirketler Levant'tan ödemelerin yapılmaması nedeniyle faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardı⁵⁰.

Mirés üzerine çekilen poliçelerden vadesi gelenlerin Osmanlı hükümetince karşılanacağına dair yine *The Times* gazetesinde yayınlanan haberler, Levant ticareti ile uğraşan tüccarlar arasında olumlu hava estirmişti. Bununla beraber konu hakkında ayrıntılı bilginin olmayışı nedeniyle ticaretin durma noktasına geldiği, hatta iki büyük şirketin daha yükümlülüklerini yakında yerine getiremeyecek duruma geleceğine dair söylentiler ortalıkta dolaşmaktaydı. Marsilya'dan alınan haberlerde ise krizden 31 şirketin etkilendiği söylenmekteydi⁵¹.

Marsilya ve Londra'daki Rum tüccarların taahhütlerinin yavaş yavaş karşılanmasıyla bölge ticaretinde güvenin tekrar hâkim olmaya başladığı *The Times* gazetesinde yayınlanan haberde ifade edilmekle birlikte faaliyet durdurma haberleri devam etmekteydi. Mart ayının ilk haftasında Pietroni and Draper adlı küçük bir şirketin faaliyetlerini durdurduğu ancak taahhütlerinin 20.000 sterlin gibi düşük bir seviyede olduğu bildirilmektedir⁵². Gazetelerde alacaklılar tarafından yapılan toplantılara ilişkin haberlerden bölge ile ticaret yapan Bello Brothers, E. Vitalis, G.P. Zolas, Cuppa, Brothers, and Co. ve Schilizzi and Vuross adlı şirketlerin de faaliyetlerini durdurdukları anlaşılmaktadır. Bu şirketlerden Cuppa, Brothers and Co. adlı şirketin toplam taahhütleri 70.000 sterlin olup kayda değer bir kısmı İstanbul piyasası ile ilgiliydi⁵³.

Poliçelerin ödenmesiyle belli bir rahatlama beklenen ticarî hayatta özlenen baharın bir türlü gelmediği anlaşılmaktadır. Bu arada Osmanlı

⁴⁹ a.g.g., 12 Şubat 1861.

⁵⁰ a.g.g., 18 Şubat 1861.

⁵¹ a.g.g., 25 Şubat 1861; 26 Şubat 1861.

⁵² a.g.g., 7 Mart 1861.

⁵³ a.g.g., 28 Şubat 1861; 9 Mart 1861; 21 Mart 1861; 26 Mart 1861; 12 Nisan 1861.

hükümetinin yeniden kaime emisyonuna gideceğine dair haberler olayların üzerine tuz biber ekmekteydi⁵⁴. Bütün mal varlıklarını nakite tahvil ederek taahhütlerini karşılamaya çalışan Rum tüccarların önüne çıkan beklenmedik engel ise Paris'te poliçelerin kabulü ile ilgili kısıtlamaların ortaya çıkmasıydı⁵⁵. Tüccarların likidite krizine girmeleri üzerine ellerinde bulundurdukları esham-ı cedide ve hazine tahvillerini nakde dönüştürmek için piyasaya sürmüşler, bu durum bunların fiyatlarında %5-6 düzeyinde ciddi düşüşlerin yaşanmasına yol açmıştı⁵⁶. Osmanlı hükümetinin artık Mirés üzerine çekilen poliçeleri karşılayacağı ve krizden çıkılacağına yönelik beklentilerin arttığı bir dönemde Banque de France tarafından İstanbul menşeli poliçelerin iskontoya kabul edilmemeye başlanması yeni bir iflâslar zincirinin oluşmasına neden olmuştu⁵⁷.

Fransız *Le Monde* gazetesinden alınan haberde Marsilya'da poliçelerin protesto edilmesinden dolayı iki büyük şirketin faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldığını daha küçük çaplı 17 şirketin de sırada beklediği bildirilmektedir. 15 Nisan itibarıyla 37 milyon franka ulaşan protestolu senetler büyük oranda Rum ticaret evlerine ait bulunmaktaydı. Faaliyetlerini durduran iki büyük şirket ise Gabriel Hava and Co. ile Demetrius Baltazzi and Co. adlı şirketlerdi⁵⁸. Fransa'da poliçelerin iskontoya kabul edilmemesinden en fazla zarar gören Rum şirketleri krizin giderek büyümesi üzerine bir toplantı yaparak J.E. Coleman ve E.W. Edwards adlı şahısları Paris'e göndererek banka ile görüşme yapma konusunda görevlendirmişlerdi⁵⁹.

Diğer taraftan krizin artan boyutları karşısında Banque de France iki üst düzey yöneticisini Marsilya ve İstanbul'a gönderirken İngiliz hükümeti de Osmanlı hükümetinden yapılan talebe olumlu cevap vererek malî konularda yardımcı olmak üzere iki görevlinin İstanbul'a gönderilmesine

⁵⁴ a.g.g., 8 Mart 1861; 12 Mart 1861; 21 Mart 1861;

⁵⁵ a.g.g., 26 Mart 1861;

⁵⁶ *Ceride-i Havadis (CH)*, 11 Şevval 1277 (22 Nisan 1861), nr.1036.

⁵⁷ *The Times*, 18 Nisan 1861.

⁵⁸ a.g.g., 20 Nisan 1861; 22 Nisan 1861; *CH*, 11 Şevval 1277 (22 Nisan 1861), nr.1036.

⁵⁹ *The Times*, 25 Nisan 1861, 27 Nisan 1861.

karar verdi⁶⁰. İstanbul'a Rum şirketleriyle ilgili sorunu çözmek ve alacakların ödenmesi konusunda anlaşma yapmak üzere görevlendirilen Banque de France başkan yardımcısı M. Doyen'e İzmirli banker M. Cousiniery ile bir de muhasebeci eşlik etti⁶¹. İngiliz hükümeti tarafından oluşturulan ekip ise Board of Trade görevlileri Lord Hobart ve Foster'dı⁶².

Ancak Rum şirketlerine ait yüklü miktarda poliçelerin vadesinin yaklaşması ve bunların nasıl ödeneceğine dair belirsizliğin sürmesi diğer şirketleri de faaliyetlerini durdurma noktasına getirmiş, piyasanın iki güvenilir şirketi Lascaridi and Co. ile Theodore Ralli, Sons, and Co. da ödemelerini durdurdıklarını açıklamışlardı⁶³. *The Times* gazetesinde yayınlanan bir haberde Rum şirketlerinin krizin tırmanmaması için ellerinden gelen tüm gayreti sarfetmelerine karşın Banque de France tarafından izlenen politika nedeniyle Londra'daki şirketlerin tekrar iflâsla yüz yüze geldikleri, oysa Londra ve Marsilya'daki şirketlere ait sıkıntı doğuran tutarın 600.000 sterlini aşmadığı yorumu yapılmaktaydı⁶⁴. Lascaridi ve Ralli'yi Londra, Marsilya ve İstanbul'da şubeleri bulunan Alexiadi, Delta and Co.'nun faaliyetlerini durdurma kararı izledi⁶⁵. Mayıs ayının sonuna doğru ise Levant ticaretinin en güvenilir şirketlerinden olan M. Antoine Psichari'nin faaliyetlerini durdurduğuna dair haberle birlikte İstanbul'da döviz kuru 1 sterlin=155 kuruş seviyesine çıkmıştı⁶⁶. Kriz ortamını fırsat bilen spekülâtorler ise her zaman olduğu gibi çeşitli entrikalar yoluyla kur oyunlarına başlamışlardı⁶⁷.

⁶⁰ a.g.g., 20 Nisan 1861; 25 Nisan 1861.

⁶¹ *Tercüman-ı Ahval (TA)*, 18 Şevval 1277 (29 Nisan 1861), nr.28; *The Times*, 9 Mayıs 1861.

⁶² 26 Ağustos 1861, Earl Russell'dan Sir Henry Bulwer'e, "Instructions Addressed to Her Majesty's Embassy at Constantinople Respecting Financial and Administrative Reforms and the Protection of Christians in Turkey, 1856-75", *BPP.*, 1877, Harrison and Sons, London, s. 29

⁶³ *The Times*, 10 Mayıs 1861.

⁶⁴ a.g.g., 9 Mayıs 1861; 10 Mayıs 1861.

⁶⁵ a.g.g., 17 Mayıs 1861.

⁶⁶ a.g.g., 24 Mayıs 1861.

⁶⁷ *TA*, 16 Zilkade 1277 (26 Mayıs 1861), nr. 40; 24 Zilhicce 1277 (3 Temmuz 1861), nr. 48.

4. Babiâli'nin Soruna Yaklaşımı ve Çözümü

İstanbul'da çalışmalarına başlayan Fransız delegasyonu öncelikle Banque de France'a borçlu olan sarraf ve tüccarlarla bir araya geldi. *Ce-ride-i Havadis* gazetesinin haberine göre Galata'da yapılan toplantıda Baron Doyen, amaçlarının herhangi bir tazyikte bulunmaktan ziyade borçların kısa sürede sorunsuz bir şekilde çözüme kavuşturulması olduğunu ifade etmişti. Ancak, ilk toplantıda taraflar herhangi bir sonuca ulaşılamadan dağılmışlardı. Toplantı günü itibarıyla tüccar ve sarrafların zikredilen bankaya olan borçları 35 milyon frank civarındaydı⁶⁸.

Rum şirketleri bir taraftan kendi varlıkları ile borçlarını ödemeye çalışırken diğer taraftan Osmanlı hükümetini Fransız delegasyonu ile bir anlaşmaya varması konusunda iknaya çalışmaktaydı. Ödemelerin üstlenilmesi ve faizlerle birlikte altı aylık ödemeler hâlinde dört taksitte yapılması hususunda mutabakat sağlanarak sözkonusu teklif Fransız delegasyonuna sunuldu. Delegasyon tarafından da olumlu karşılanan teklif onay için Paris'e iletildi⁶⁹. Görüşmelerin uzamasından Paris'in bu teklife sıcak bakmadığı anlaşılınca birlikte basına yansıyan haberlerde Fransız delegasyonunun yaptığı görüşmeler neticesinde işlerin yoluna girdiğinden bahsedilmekteydi⁷⁰.

Finansal açıdan oldukça güç duruma düşen şirketler Osmanlı hükümetinin kapısını aşındırmaya devam etmişlerdir. Piyasadaki güvensizlik, İstanbul'dan çekilen poliçelerin Avrupa piyasalarında kabul edilme ihtimalini tamamen ortadan kaldırma noktasına getirdi. İstanbul'daki şirketlerin çektikleri sıkıntılar Hüdaverdioğlu Abraham'ın Babiâli'ye sunduğu 1 Haziran 1860 tarihli yazıda açık bir şekilde görülmektedir. Kendisi bir yıl önce Osmanlı hükümetine dört ay vadeli avans vermiş ve bunun karşılığında Avrupa'ya poliçe keşide etmişti. Borcun zamanında ödenmemesi üzerine ortaya çıkan kur farkı ve faizi anaparaya eklenerek üç ay vadeli yeni bir sözleşme yapıldıysa da 27 Ocak 1861 tarihinde vadesi dolmasına rağmen hükümet alacağını yine de ödeyemedi. Avrupa piyasalarına olan borçlarını ödeyebilmek için yüksek faizlerle borçlanan Abraham, mücev-

⁶⁸ CH, 16 Zilkade 1277 (26 Mayıs 1861), nr. 1041.

⁶⁹ *The Times*, 25 Mayıs 1861.

⁷⁰ CH, 23 Zilkade 1277 (2 Haziran 1861), nr. 1042.

herat ve mal cinsinden neyi varsa satmak zorunda kalarak Avrupa'ya nakletmişti. Bu transferlere rağmen Abraham, Marsilya ve Londra'da yaşanan iflâşlar ve ticarete yaşanan durgunluk nedeniyle artık bir çıkış yolunun kalmadığından bahisle hükümetten kendisine acilen ödeme yapılmasını talep etti. Dilekçesinin devamında Abraham, Banque de France veya başka tüccarların elinde bulunan poliçeleri nedeniyle kendisinin büyük tazyik altında olduğunu; poliçeleri ellerinde bulunduran üçüncü kişilerin kendisine yönelik zarar vereceklerine dair tehditler işittiğini ve durumun itibarını tamamen ortadan kaldırdığını hatta dört ay geçmiş bulunan alacakları için yeni bir sözleşme dahi yapamayacak durumda olduğunu bildirmekteydi⁷¹.

Bu arada Fransız delegasyonu Osmanlı hükümeti ile anlaşma yapmak için girişimlerini sürdürüyordu. İstanbul'a geldiklerinden itibaren geçen yaklaşık üç aylık sürede tüm gayretlerine rağmen bir sonuca ulaşamayan Fransız delegasyonundan Baron Doyen dışındaki iki kişi durumu Paris'e izah etmek üzere İstanbul'dan ayrıldı⁷². Baron Doyen 17 Ağustos 1861 tarihinde Sadarete sunduğu dilekçesinde İstanbul'daki bankerlerin Banque de France'a olan borçlarının ayrıntılarıyla birlikte bir defter şeklinde verileceğini ifade etmektedir. Ancak bütün sorun bankerlerin sıkıntıya girmesinin ana nedeni olan bu şahısların borçlarına karşılık Osmanlı hazinesinden alacaklarını teminat olarak göstermeleriydi. Osmanlı hükümetinin vadesinde yükümlülüklerini karşılayamaması şirketleri zor durumda bıraktığından anlaşmanın sağlanabilmesi bankerlerin alacaklarının hükümet tarafından tasdik edilmesine bağlıydı. Doyen de dilekçesinde bu hususun Osmanlı hükümetince tasdik edilip edilmeyeceğini, edilecekse hangi sürede tasfiye edilebileceğini sormaktadır. Yapılan hesaplamalara göre Banque de France'a borcu olan bankerlerin isimleri ve borç tutarları şu şekildeydi (Ek 2)⁷³:

⁷¹ BOA, Sadaret Mektubi Nezaret ve Devair Kalemi (A.MKT.NZD.), 355/10.

⁷² CH, 6 Muharrem 1278 (14 Temmuz 1861), nr. 1048.

⁷³ BOA, İ.MM., 23/998.

TABLO 1: Banque de France'a Borçları Olan İstanbullu Bankerler

<i>Bankerler</i>	<i>Vadesi Gelmemiş Poliçeler Tutarı (Frank)</i>	<i>Protesto Edilen Poliçeler Tutarı (Frank)</i>	<i>Toplam (Frank)</i>
Hüdaverdioğlu Hoca Abraham	2.415.500,00	250.000,00	2.665.500,00
Emmanuel Baltazzi	3.842.267,79	495.000,00	4.337.267,79
Jean Delta	1.159.590,00	307.000,00	1.466.590,00
Galatti	320.000,00		320.000,00
Mösyö Hava	3.282.300,00	835.000,00	4.117.300,00
Stefan Ambroise Mavrocardato	3.184.902,43	531.000,00	3.715.902,43
Sterio Cricozzo Vasilaki	2.801.971,43		2.801.971,43
George Tubini	1.494.661,43	150.000,00	1.644.661,43
TOPLAM	18.501.193,08	2.568.000,00	21.069.193,08

Kaynak: BOA., İMM., 23/998.

Sadaret tarafından incelenmesi amacıyla Maliye Nezareti'ne iletilen konu hakkında Maliye Nazırı Tevfik Paşa bir tezkere hazırlayarak 13 Eylül 1861 tarihinde Sadaret'e sundu. Tevfik Paşa, Baron Doyen tarafından sunulan defterler üzerinde yaptırdığı inceleme neticesinde bankerlerin hazineden 8.024.644,5 frank alacaklı olduklarını ve bu paranın 18 ayda eşit taksitler hâlinde Banque de France'a ödenmesini önermekteydi. Diğer taraftan Tevfik Paşa hazineden daha fazla alacağı olan George Tubini ve Psichari'ye kalan bakiyelerin kendilerine ödenmesi, Vasilaki, Mavrocardato ve Hoca Abraham'ın hazineden alacaklarının ise Banque de France'a olan borçlarının altında kaldığından kalan kısımların kendileri tarafından karşılanması gerektiğini ifade etmişti. Paşa, bu durumun ilgili bankaya bildirilmesinin uygun olacağını, ayrıca poliçelerin ödenmemesinden kaynaklanan gecikme faizlerinin sözleşme gereği Banque de France'a ödenmesinin gerekli olduğuna işaret etmişti. Ayrıca sözkonusu tutarlar üzerinden daha önce komisyon ödenmiş olması nedeniyle tekrar komisyon ödenmesinin hazineyi zarara uğratacağı belirtilerek bu yöndeki bir şarta da karşı çıkmıştı.

Maliye Nazırı Tevfik Paşa tarafından yapılan önerilere uygun olarak toplam 8.024.644,5 franklık borcun ilk taksitinin 27 Ekim 1861 tarihinde olmak üzere 18 ayda eşit taksitler hâlinde ilgili bankaya ödenmesi husu-

sunda sözleşme imzalanması ve bu işlemler için sadece faiz ödenip komisyon ödenmemesi kararlaştırıldı⁷⁴.

TABLO 2: Osmanlı Hükümeti Tarafından Ödenmesine Karar Verilen Tutarlar

Bankerler/ Tüccarlar	Anapara Alacakları (Frank)	Faiz ve Komisyon Alacakları		Toplam Alacakları (Frank)	Kendisine Ödenmesi Gereken (Frank)	Bankaya Ödenmesi Gereken (Frank)
		Tarihi	Tutar (Frank)			
George Tubini	2.874.973,00	12.06.1861 tarihine kadar	392.430,00	3.267.403,00	1.622.742,00	1.644.661,00
Psichari	843.952,00			843.952,00	543.952,00	300.000,00
S.A. Mavrocardato	2.132.929,00	12.09.1861 tarihine kadar	528.844,50	2.661.773,50		2.661.773,50
S.C. Vasilaki	1.020.000,00	03.09.1861 tarihine kadar	133.722,00	1.153.722,00		1.153.722,00
Hüdaverdioğlu Hoca Abraham	2.264.488,00			2.264.488,00		2.264.488,00
TOPLAM	9.136.342,00		662.566,50	10.191.338,50	2.166.694,00	8.024.644,50

Kaynak: B.O.A., İ.M.M., 23/998.

Uzun süredir bankerlere sıkıntı veren ve bölgeyle ticaret yapan çok sayıda şirketin faaliyetlerini durdurmasına neden olan krizin yapılan anlaşma ile sona ermesi tarafları rahatlatmıştı. Osmanlı hükümeti, sorunun çözümünde tarafların iyiliklerini gözetken tavır ve gayretlerinden dolayı 12 Eylül 1861 tarihinde Banque de France Başkanı (Guvernörü) Kont Germiny'nin ikinci dereceden, Baron Doyen'in ise üçüncü dereceden Nişan-ı Âli madalyasıyla taltiflerine karar verdi⁷⁵. Yaklaşık beş aylık çalışma sonunda borçların tasfiyesi konusunda nihâî anlaşmanın sağlanması üzerine Baron Doyen Paris'e geri döndü⁷⁶.

Yukarıdan beri anlatılanlar bir araya getirildiğinde ortaya çıkan genel sonuç 19. yüzyılda artan dış ticaret hacmi ile ülke ekonomilerinin birbirine daha entegre hâle gelmiş olduğudur. Uluslar arası ticaret yapan tüccarların aynı zamanda bankerlik faaliyetleri ile sermaye sıkıntısı çeken

⁷⁴ B.O.A., İ.M.M., 23/998.

⁷⁵ BOA, İ.HR, 187/10438.

⁷⁶ CH, 17 Rebiyülevvel 1278 (22 Eylül 1861), nr. 1058.

ülkelerin kamu maliyelerinin finansman ihtiyaçlarını Avrupa finans piyasaları üzerinden gidermeye çalışmaları, bu entegrasyonu güçlendiren önemli bir faktördür.

Osmanlı Devleti örneğinden de açık bir şekilde görüldüğü gibi hazinenin kısa vadeli finansman ihtiyacını Avrupa finans piyasalarından sağlayarak karşılayan bankerlere gereken ödemeleri yapamaması ile kriz zincirleme bir şekilde Avrupa finans piyasalarına sıçrayarak bulaşıcı bir etki gösterdi. Söz konusu finansman sisteminin kesintiye uğramasının, diğer bir ifadeyle Galata bankerleri açısından saadet zincirinin kopmasının Osmanlı Devleti'nin borçlarını zamanında ödeyememesinden daha öte nedenleri vardır. *Ceride-i Havadis* gazetesinin 7 Kasım 1860 tarihli nüshasında yayınlanan bir haber bankerler tarafından kurulan sistemin kırılma nedenini ve krizin yaklaştığını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir⁷⁷.

“Öteden beri Galata'da mukîm bazı sarraflar usûl-i ticaret üzere üç ay vade ile Londra ve Marsilya ve mahall-i saireye çekdikleri poliçe senedatının şâmil olduğu meblağı sonradan nakid akçe göndermek veyahud orada kendi ticaretleri hasılâtına havale eylemek ile tesviye etmeyip müddet-i mezkûre inkızasında diğer bir poliçe irsaliyle bunun noksan ile orada bankaya iskonto ettirilerek yani kırdırılarak evvelki poliçenin bedeli itâ etmekte ve bu suret-i mütevâliye ile sandıklarından bir para çıkmaksızın hayli sermaye tahsil ve Avrupa bankalarına %4-5 faiz verdikleri hâlde kendileri burada fahiş faiz alarak küllî temettü eylemektedirler. Şu hareket zahiren mücâz ve mutabık usûl gibi görünüyor ise de hakikatte böyle olmayıp çünkü bir adam derece-i iktidarı demek olan itibarından ziyade halkın akçesiyle temettü eylediği hâlde hakkında gösterilen emniyeti suistimal etmiş demek olacağına ve merkûm sarrafların muâmelât-ı mezkûreden nâşi el-an Londra ve mahall-i saire sarraflarına deynleri tahminen beş milyon liraya bâliğ olup bir taraftan dahi tezâyüd etmekte bulunduğu mebni Avrupa sarrafları şu hâlin müntic olabileceği sû-i avâık mülâhaza ile Galata sarraflarının vadesi hulûl eylemiş olan deynlerinin tesviyesi zımnında bu taraftan göndermekte oldukları poliçe senedatını iskonto etmekte suûbet ve ta'lil göstermeğe başlamış olmaları ile min bad Dersaâdet'ten nukûd irsaline mecbur olacakları rehîn- i rütbe-i tahkikattır.”

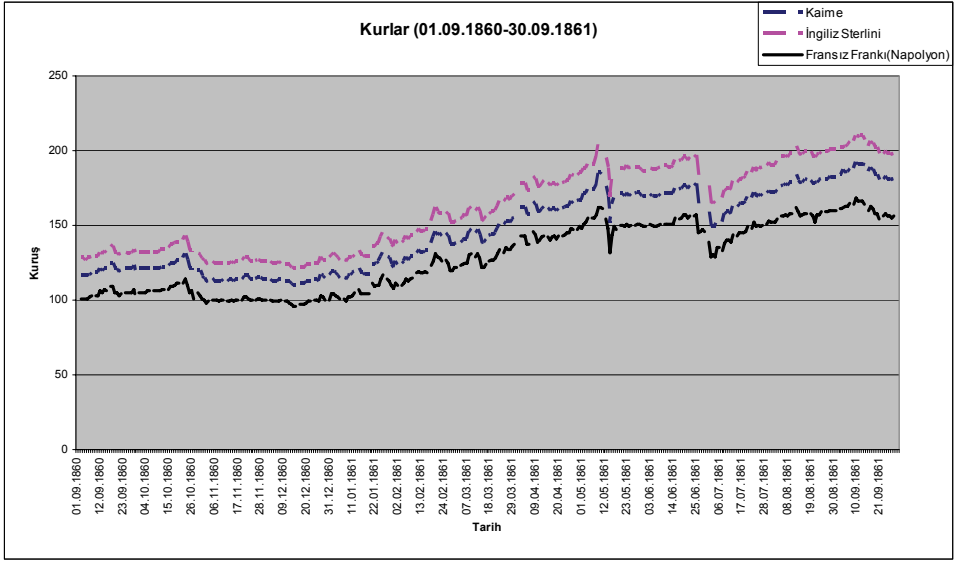
⁷⁷ CH, 22 Rebiyülevvel 1277 (7 Kasım 1860), nr. 1012.

Gazete haberinden de görüleceği gibi sorunun önemli bir kısmı Osmanlı Devleti'nin Galata bankerlerine olan borçlarını zamanında ödeyememesinden; diğer kısmı ise kurulan finansman sisteminin kendi yapısından kaynaklanmaktaydı. Mevcut saadet zincirini gören sermayesiz bir takım kimseler sistemin içine dahil olarak poliçe hacminin gereğinden fazla artmasına yol açmış ve zincirin kopmasına neden olmuşlardı⁷⁸. Tehlikenin yaklaştığını gören Avrupalı bankerlerin poliçeleri iskonto etmeyecek karşılığını nakit olarak talep etmeye başlamaları neticesinde, öncelikle sermayesiz olarak bu işe girişinler tasfiye olmaya başlamış; ancak ilişkilerin iç içe geçmesi nedeniyle muteber bankerleri de krizin içine çekmişlerdi. *Tercüman-ı Ahval* gazetesinde yayınlanan bir haberde ise Galata bankerlerinin Osmanlı hükümetinden olan alacaklarını vadesinde tahsil edemediklerine dair öne sürdükleri gerekçenin tam olarak gerçeği yansıtmadığını, kendilerini temize çıkarmak için hükümete itibarsızlık atfetmeye çalıştıkları ifade edilmektedir⁷⁹.

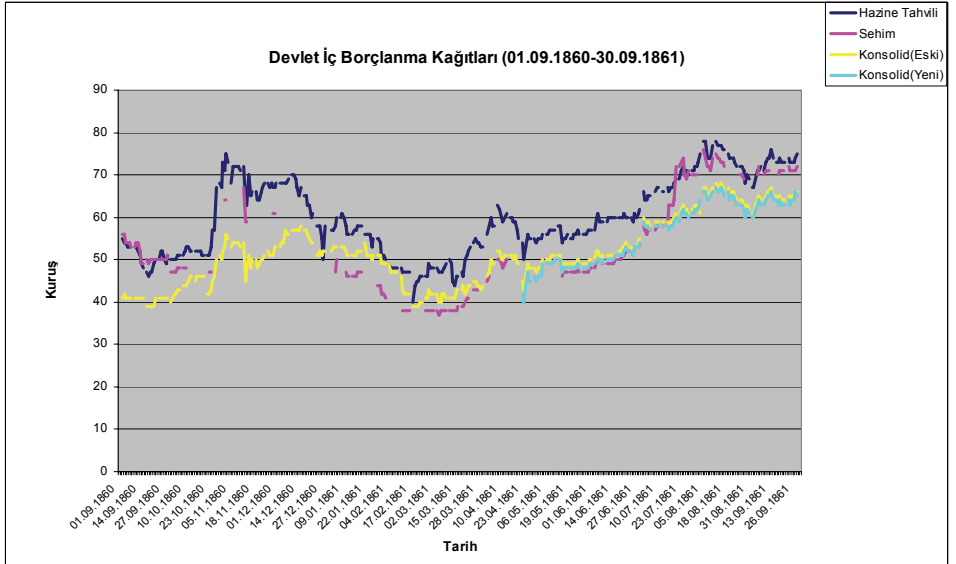
⁷⁸ TA, 12 Recep 1277 (24 Ocak 1861), nr. 15; CH, 11 Şevval 1277 (22 Nisan 1861), nr. 1036; "The Engagements of M. Mirès", *Bankers' Magazine (London)*, Nisan 1861, s. 279-280. Adı geçen derginin haberinde kriz ile sağlam şirketlerin test edildiği, ancak krizin aşılabilmesi için çok büyük dikkat ve sağduyuya ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Buna neden olarak poliçe ticaretinin aşırı boyutlara vardığı, riskin arttığı, öncül Rum ticaret evlerinden cesaret alan ikinci ve üçüncü sınıf tüccarların bol miktarda olduğu, sermayesiz iş çevirmeye kalkan bu tüccarların (ayrık otlarının) temizlenerek yerlerini hem sermaye hem de karakter olarak daha muteber tüccarlara bırakmasının beklendiği ifade edilmektedir. Haberde "*Her Rum'un bir tüccar olma arzusunda*" olduğunun belirtmesi yaşanan krizin boyutlarını göstermektedir.

⁷⁹ Haberin metni şu şekildedir: "Fransa ile alış verişi olan Dersaadet sarrafının hesap ve hâllerini yoklamak üzere Fransa Bankası tarafından mahsus bir memur gönderilmiş olduğundan mûmâileyhin bugün Dersaadet'e vâsıl olacağı kurye-i devriyanda mervîdir. Memur-ı mûmâileyhin bu vechile gönderilmesi hakkında mezkûr bankanın ittihaz ettiği tedabir pek yolundadır. Zira sermayesiz milyonlarca para kazanmağa alışmış olan ânîfû'z-zıkr sarraflar Türkistan'ın itibarına olarak tahammüllerinden ziyade akçeyi zimmeterine geçirip vadesi hulûlünde tecdîd ettiğinden ve üç beş kere böylece kullandıktan sonra bir gün mutlaka para vermeleri iktiza ettiği ve bir suretle uydurup kapatmadıkları hâlde hükümet-i seniyyede pek çok alacakları var ise de vakt ü hâl icabınca verilmiyor deyü alacaklarına ilân ve fi'l- vaki' hazâin-i celîlede matlûbatı bulunduğunu mübeyyin bir takım sergi ve senedat-ı mezbûreye mukabil hazâin-i mezkûreye olan düyûnunu ketm ü ihfâ etmekte ve böylece hazine-i Devlet-i Aliyye'ye bir itibarsızlık ve bu yüzden umûm halkın dîçâr-ı zarar ve ziyân olmasına dahî sebep vermektendirler" (TA, 18 Şevval 1277 (29 Nisan 1861), nr. 28).

Sonuç olarak, ülke ekonomilerinin bu şekilde birbirlerine entegre olması, sermayenin sağlandığı ülkeler ile sermayeyi kullanan ülkeleri aynı potanın içine sokmakta ve ülke iktidarlarının bağımsız karar alma imkânlarını ortadan kaldırmaktadır. Osmanlı Devleti'nin gereken krediyi temin edememesi hâlinde kendi vatandaşlarının zarara uğrayacağını bilen İngiltere ve Fransa, farklı saiklerle Osmanlı hükümetinin taleplerine kayıtsız kalmışlardır. İngiliz hükümetinin daha çok piyasa kurallarının kendi kendine işlemesi gerektiği yönünde benimsediği politika gereği müdahale etmediği bu kredi işlemine Fransız hükümeti daha çok siyasî çıkarları gözeterek girmemişti. Osmanlı hükümeti sözkonusu siyasî çıkarları ekonomik olarak oluşacak zararlardan daha önde tutarak piyasaya yaptığı müdahale sonucunda kredi temin edememişti. Alınacak kredi ile Avrupa piyasalarına olan borçların ödenecek olması nedeniyle fonların tekrar bu piyasalara transfer edileceği ve meydana gelen iflâslar sonucunda oluşacak krizin en azından ötelenmesi sağlanacakken bu yola gidilmeyerek sistemin çökmesi yönünde tercih kullanılmıştı. Nihayetinde ise Osmanlı hükümeti mümkün olduğunca borçlarına sadık kalma yönünde gayret göstermeye çalışmasına rağmen olayların İngiltere ve Fransa ile dış ticareti durduracak noktaya gelmesi üzerine bir nevi rest çekerek bu işin sorumluluğunun ilgili ülkelerde (çoğunlukla Fransa'da) olduğunu söyleyebilmiştir. Bu rest sonunda İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı hükümetinin yardımına tekrar koşması globalleşen bir dünyada siyasî bağımsızlıklarını hâlen koruyan borçlu ülkelerin ellerinin bir anlamda güçlendiğini; buna mukabil gelişmiş ülke piyasalarının kırılğanlığının ve kriz üretme potansiyelinin arttığını göstermektedir.

Kaynak: *Journal de Constantinople* (01 Eylül 1860-21 Eylül 1861)

Kaynak: *Journal de Constantinople* (1 Eylül 1860-21 Eylül 1861)

Ek 1. Levant Ticaretinde İfâsa Sürüklenen Firmalar

	<i>Francis Ede, Son, and Co.¹</i>	<i>P. C. Salvago²</i>	<i>S. P. Zizimias</i>	<i>D. Navone³</i>	<i>Bello Brothers⁴</i>	<i>Theodore Ralli, Sons, and Co.⁵</i>	<i>P. Hava and Co.⁶</i>	<i>A. Psichari⁷</i>
Faaliyet Durdurma Tarihi	19.01.1861	26.01.1861	26.01.1861	26.01.1861	02.03.1861	09.05.1861	03.05.1861	23.05.1861
Ödenecek Poliçeler	442.403	24.761	63.194	37.686	96.335	94.384	106.681	40.253
(-) Poliçe Çekenlerden Beklenen Tahmini Ödeme	318.913		3.350	13.714	22.609	51.179	79.669	
Poliçelerden Dolayı Sağlanması Gereken Tutar	123.490		59.844	23.972	73.726	43.205	27.012	
Diğer Taahhütler	32.853	17.898	6.192	7.256	19.784	31.581	39.953	12.000
Toplam Pasifler	156.343	42.659	66.036	31.228	93.510	74.786	66.965	52.253
Toplam Varlıklar	57.840	29.871	10.254	4.458	105.508	98.646	68.285	107.578

¹ Francis Ede, Son, and Co.'nun kendi üzerine poliçe çekenlerden beklediği tahmini ödeme tutarı 318.913 sterlinin 224.600 sterlinlik kısmı İstanbul'daki iş ortağı Black and Co. ya ait bulunuyor. Faaliyetin durdurulduğu 19 Ocak 1861 tarihindeki yükümlülüklerin toplamı 941.305 sterlindi. Osmanlı hükümetine Black and Co. tarafından geçen yıl Mayıs ayında verilen 183.000 sterlin ile Haziran ayında verilen 181.000 sterlin bu firma üzerine çekilen poliçelerle karşılanmıştır. Eldeki toplam varlık tutarı 57.840 sterline ek olarak borçluların vadesi gelen borç tutarı 107.492 sterlindir (*The Times*, 6 Şubat 1861).

² P.C.Salvago'nun İstanbul'da bulunan ticaret evlerinin vadesi gelen tutarlarının toplamı 12.187 sterlindir (*The Times*, 14 Şubat 1861)

³ D.Navone için problemin kaynağı İzmir'de bulunan D.Parodi and Son'un 10.616 sterlin, İstanbul'da bulunan P.Ananian'a ait 13.355 sterlin tutarındaki alacaklarıdır. Adı geçen borçlular taahhütlerini yerine getireceklerini beyan etmişlerdir (*The Times*, 22 Şubat 1861)

⁴ Bello Brothers'ın faaliyetlerini durdurmasının nedeni iskonto faaliyetleri, diğer ticaret evlerinin ödemelerini durdurması ve Doğu'dan herhangi bir ödemenin yapılmamasıdır. Alacaklılar Bello Brothers'ın borçlarını tasfiye planına kabul etmiş bulunuyorlar (*The Times*, 9 Mart 1861)

⁵ Theodore Ralli, Sons, and Co. firması için verilen rakamlar Marsilya ve Londra şubelerinin toplulaştırılmış rakamlarını içermektedir. Firmanın Odessa ve Kalküta şubelerinin borçları bulunmakla birlikte genel olarak durumu iyi görünmektedir. Şirket, borçlarını tasfiye amacıyla İstanbul'daki varlıklarını nakite dönüştürerek Avrupa'ya transfer etmektedir (*The Times*, 29 Mayıs 1861).

⁶ P. Hava and Co., Odessa, İstanbul, Marsilya ve Londra'da faaliyeti göstermektedir. Odessa şubesi taahhütlerini vadesinde yerine getirebilecek durumdadır. İstanbul'un taahhütleri 5.000 sterlin olup bunların tamamına yakını Black and Ede'nin poliçelerinden oluşmaktadır (*The Times*, 31 Mayıs 1861).

⁷ Firma İstanbul ve Londra'da faaliyet göstermektedir. Taahhütlerin büyük oranda yerine getirilmesi beklenmektedir. Osmanlı hükümetinden 44.000 sterlini bazı öşürler için ödenen avanslar olmak üzere 95.892 sterlinlik alacak ve 15.000 sterlinlik mülk bulunmaktadır. İstanbul şubesi borçlarını ödeyebilmek için sözkonusu alacak ve varlıkları realize etmeye çalışmaktadır (*The Times*, 20 Haziran 1861)

Ek 1. Levant Ticaretinde İfâsa Sürüklenen Firmalar (Devam)

	<i>Alexiadi, Delta, and Co.</i> ⁸	<i>Lascariadi and Co.</i> ⁹	<i>Leone Rodocanachi and Co.</i> ¹⁰	<i>Scarlato M. Mavrogordato and Co.</i> ¹¹	<i>M. Adutt Zolas</i> ¹²	<i>G. P. Cuppa, Brothers, and Co.</i> ¹³	<i>Demetrius Baltazzi</i> ¹⁴
Faaliyet Durdurma Tarihi	16.05.1861	09.05.1861	21.01.1861	11.02.1861			29.03.1861
Ödenecek Poliçeler	93.697	200.313					
(-) Poliçe Çekenlerden Beklenen Tahmini Ödeme	9.550	9.100					
Poliçelerden Dolayı Sağlanması Gereken Tutar	84.147	191.213					15.056
Diğer Taahhütler	300	50.971					
Toplam Pasifler	84.447	242.184	101.746	35.000		32.078	70.000
Toplam Varlıklar	123.581	133.433	133.320		11.224	58.001	

⁸ Eylül 1860 tarihinde 450.000 sterlin, Ocak 1861 tarihinde 210.000 sterlin olan taahhütler büyük oranda azaltılmıştır. Firmanın sıkıntıya girmesi Osmanlı hükümetinin ödeme yapmamasından kaynaklanmaktadır. Marsilya şubesinin 40.000 sterlin yükümlülüğü buna karşın 20.000 sterlin varlığı bulunmaktadır. Osmanlı hükümetinin borçlarını ödemesi durumunda firma taahhütlerini karşılayabildiği gibi 80.000 ila 100.000 sterlin civarında bir fazlaya sahip olacaktır (*The Times*, 28 Haziran 1861)

⁹ Firma Marsilya ve Londra'da faaliyet göstermektedir. Alacaklarının teminatlı olması ve bazı ticaret evlerinin borçlarını ödemesi durumunda firma sahipleri mal varlıklarına başvurmadan sıkıntıyı atlatabilecek durumda bulunmaktadır (*The Times*, 29 Haziran 1861)

¹⁰ Firma Londra, Liverpool, Marsilya, Iskenderiye, Kahire ve İstanbul'da faaliyet göstermektedir. Mal varlığının oldukça geniş olması nedeniyle taahhütlerin tasfiyesinde sıkıntı yaşanmayacaktır (*The Times*, 25 Ocak 1861).

¹¹ Scarlato M. Mavrogordato and Co. nun varlıkların taahhütlerinin oldukça üzerinde bulunduğundan, tasfiye açısından bir sıkıntı görünmüyor (*The Times*, 18 Şubat 1861).

¹² Manchester ve İstanbul'da faaliyette bulunan G.P. Zolas taahhütlerini fazlasıyla karşılayabilecek varlığa sahiptir (*The Times*, 21 Mart 1861).

¹³ Cuppa, Brothers, and Co.nun taahhütlerinin önemli bir kısmının teminatlı olduğu ve İstanbul'da faaliyet gösteren büyük firmalardan birine ait olduğu ifade ediliyor (*The Times*, 29 Mart 1861).

¹⁴ Demetrius Baltazzi firmasının toplam yükümlülük miktarının 200.000 sterlinlik kısmının Fransa, 20.000 sterlinlik kısmının ise İngiltere piyasasına ait olduğu belirtiliyor (*The Times*, 22 Nisan 1861). Diğer firmalar ile ilgili Notlar:

- Schillitz ve Vuros'un ödenecek poliçelerinden yapacağı tahsilatlar düşüldükten sonra mevcut varlıklar tarafından karşılanması gereken tutarın 31.893 sterlin olacağı, İngiltere'deki varlık mevcudunun ise 16.386 sterlin olduğu belirtiliyor. İstanbul'daki şubenin borcu ise 17.796 sterlin olup varlıkları 7.500 sterlin'dir (*The Times*, 27 Şubat 1861).

- Levant ticareti ile uğraşan F. Whittall and Co., Lutrari and Co., Armstrong, Pelton, and Co. firmalarının taahhütleri fazla olmayıp mevcut varlıkların taahhütlerini rahatlıkla karşılayabilecek durumdadır (*The Times*, 18 Şubat 1861).

- E. Vitalis'in mevcut varlıkları tarafından karşılanması gereken borç tutarının 25.124 sterlin buna karşın varlıklarının 15.425 sterlin olduğu belirtiliyor. İstanbul'daki şubeye ait 20.000 sterlin sermaye bulunuyor (*The Times*, 28 Şubat 1861).

- Faaliyetini durduran Levant ticareti ile uğraşan Pietroni and Draper adlı firmanın yaklaşık 20.000 sterlin tutarında taahhüti bulunmaktadır (*The Times*, 7 Mart 1861).

Ek 2. Bankerlerin Bank of France'a olan borçları ile Osmanlı Hükümeti'nden alacaklı oldukları tutarların dökümleri

Bankerler/ Tüccarlar	Bankaya Ödenmesi Gereken				Hazineден Alacağı				Karşılığı	Müteahhir ve diğer şahıslar	
	Vadesi Gelmemiş Poliçeler Tutarı (Frank)	Protesto Edilen Poliçeler Tutarı (Frank)	Toplam (Frank)	Anapara Alacakları (Frank)	Faiz ve Komisyon Alacakları		Toplam Alacakları (Frank)	Frank Karşılığı Toplam Değeri			Gösterilen Gelir Kaynağı
					Tarih	Tutar (Frank)					
George Tubini	1.494.661,43	150.000,00	1.644.661,43	2.874.973	12.06.1861 tarihine kadar	392.430,00	3.267.403,00	2.874.973	Ohri Aşar Bedelinden	Misakoğlu Vartans	
									Narde Aşar Bedelinden	Misakoğlu Vartans	
									Silivri Rusumat Bedelinden	Misakoğlu Vartans	
									Ankara Rusumatından	Misakoğlu Vartans	
									Kıbrıs Rusumatından	Aşnakoğlu	
									Karasi Rusumatından	Aşnakoğlu	
									Aydın Aşar Bedelinden	Mübayaaçoğlu Agop	
									Menteşe Aşar Bedelinden	Mısırlıoğlu Andon	
									Siroz Rusumatından	Peştemalçioğlu Oseeb	
									Selamik Rusumatından	Peştemalçioğlu Oseeb	
									İslimiye Rusumatından	Cilacıoğlu ?	
									İçli Rusumatından	Cilacıoğlu ?	
									Tirnovi Rusumatından	Kapamacıoğlu Kevork	
									Kenğiri Rusumatından	Şişmanoğlu Yovan	
									Kastamonu Rusumatından	Şişmanoğlu Yovan	
									İzmir Rusumatından	Manukoğlu Manuk	
									Bozok Rusumatından	Manukoğlu Manuk	
								Niğde Rusumatından	Aleksan		
								Demizli Aşarından	Gülgüloğlu Ohannes		
								Bolu Rusumatından	Gülgüloğlu Ohannes		
								Aydın Rusumatından	Gülgüloğlu Ohannes		
								Edirne Rusumatından	Hallacıoğlu Karan		
								Drama Rusumatından	Kaysertli Tumacan		
								Hüdevendigar Rusumatından	Kaysertli Tumacan		

Ek 2. Bankerlerin Bank of France'a olan borçları ile Osmanlı Hükümeti'nden alacaklı oldukları tutarların döktümleri (Devam)

Bankerler/ Tüccarlar	Bankaya Ödenmesi Gereken				Hazineden Alacağı					
	Vadesi Gelmemiş Poliçeler Tutarı (Frank)	Protesto Edilen Poliçeler Tutarı (Frank)	Toplam Alacakları (Frank)	Anapara Alacakları (Frank)	Faiz ve Komisyon Alacakları		Toplam Alacakları (Frank)	Karşılığı		
					Tarih	Tutar (Frank)		Frank Karşılığı Toplam Değeri	Gösterilen Gelir Kaynağı	Müteahhit ve diğer şahıslar
George Tubini								350.068,00	Saruhan Rusumatından	Bağcıvanoğlu Dimitraki
								640.000,00	Kıbrıs Gümrük Bedelinden	Peştemalcioglu Oseb
								516.270,00	Filibe Rusumatından	Mumcuoglu Mıgırdiç
								17.833,00	Burdur Rusumatından	Beğleroglu Ağop
								28.620,00	Narde Rusumatından	Bağcıvanoğlu Kevorik
								55.003,00	Erdek Rusumatından	Hacı Halil Efendi
								133.336,00	Biga Rusumatından	Markaroglu Oseb
								314.172,00	Kütahya Rusumatından	Markaroglu Oseb
								1.355.000,00	Ergiri Aşarından	Taşra
								1.000.000,00	Maden-i Hümayun Aşarından	Taşra
Stefan Ambroise Mavrocardtato								1.272.303,00	Mardin Aşarından	Taşra
								91.106,00	Kengri Aşarı Bedelinden	Şehbender Halil Efendi
					12.09.1861 tarihine kadar	528.844,5	2.661.773,50	726.700,00	Bozok Aşarı Bedelinden	Beğleroglu Ağop
	3.184.902,43	531.000	3.715.902,43	2.132.929				707.706,00	Hamid Aşarı Bedelinden	Cilacıoglu ?
								738.004,00	Harpur Aşarı Bedelinden	Gülgüloğlu Ohannes

Ek 2. Bankerlerin Bank of France'a olan borçları ile Osmanlı Hükümeti'nden alacaklı oldukları tutarların dökümleri (Devam)

Bankerler/ Tüccarlar	Bankaya Ödenmesi Gereken				Hazineден Alacağı				Karşılığı		
	Vadesi Gelmemiş Poliçeler Tutarı (Frank)	Protesto Edilen Poliçeler Tutarı (Frank)	Toplam (Frank)	Anapara Alacakları (Frank)	Faiz ve Komisyon Alacakları		Toplam Alacakları (Frank)	Tutarı (kurs)	Frank Karşılığı Toplam Değeri	Gösterilen Gelir Kaynağı	Müteahhit ve diğer şahıslar
					Tarih	Tutar (Frank)					
Stefan Ambroise Mavrocardato								1.467.212,00	Kocaeli Aşarı Bedelinden	Bulak Bezirgan	
							1.737.400,00		Niğde Aşarı Bedelinden	Bulak Bezirgan	
							560.000,00		Burdur Aşarı Bedelinden	Bulak Bezirgan	
							1.000.000,00		Erzurum Aşarı Bedelinden	Taşra	
							2.000.000,00		Musul Aşarı Bedelinden	Taşra	
							942.315,00		Sivas Aşarı Bedelinden	Taşra	
Sterio Cricozzo Vasilaki							337.692,00		Burusa Aşarı Bedelinden	Bulak Bezirgan	
							676.906,00		Menteşe Aşar Bedelinden	Mısırlıoğlu Andon	
							213.787,50		Denizli Aşar Bedelinden	Gülüoğlu Ohannes	
		2.801.971		1.020.000	03.09.1861 tarihine kadar	133.722	1.153.722,00		Yanya Aşar Bedelinden	Nevruzoğlu Ovakim	
							433.333,40	1.020.000	Konya Ağnamından	Mübayaacıoğlu Agop	
							113.033,20		Menteşe Ağnamından	Gülüoğlu Ohannes	
Saraf Hüdavirdioğlu Abraham	2.415.500	250.000	2.665.500				585.000,00		Aydın Rusumatından	Gülüoğlu Ohannes	
							283.123,00		Denizli Rusumatından	Taşra	
			2.264.488,00								
Pşehari Bezirgan			300.000				6.000,00	843.952	İstanbul Cezaresi Canavar Rusumu Bedelinden	Tokatlıoğlu Minas	
							4.433,00		Rodos Cezaresi Canavar Rusumu Bedelinden	Tokatlıoğlu Minas	
							3.935.042,50		Rumeli Canibinde Kâin Elyevn-i malum Canavar Rusumu Hasılatından	Taşra	
				Fransa Bankasına Olan Borçları Yekünü				10.191.338,50			

“THE VICIOUS CIRCLE IN THE OTTOMAN PUBLIC FINANCE AND THE COMMERCIAL CRISIS IN
1861”

Abstract

This paper aims to explain the commercial crisis after Mirés' credit in the Ottoman financial history that broke out in 1860-61. The main purpose of the Ottoman government in obtaining a credit from Mirés was to pay its short term debt to the Galata bankers at maturity. The Ottoman government was unable to pay its debt and dragged the Galata bankers into bankruptcy. Due to the fact that the Galata bankers, Greek houses in particular, financed the Ottoman government with short term loans from European markets, they were unable to pay their debt to these markets. The crisis spreaded over London and Marseilles, and many Greek houses stopped payments. The trade between Western Europe and the Ottoman State came to a stop. The fact that the French and British governments were indifferent to the forthcoming commercial crisis with no regard to the warnings of their ambassadors in Istanbul reveals that these governments, the French government in particular, were after more important political and economical interests than preventing this crisis. At the same time, this crisis presents a good example how economies come to fragile position when integrated each other and the contagion effect.

Keywords

Ottoman foreign debts, the Mirés loan of 1860, commercial crisis, failure of Greek houses, economic integration, contagion.